

Pankin 18-vuotishuollon merkitys nuoren talouskasvatuksessa

Tiivistelmä

Tekijä(t) Sini Lintukangas	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Valmistumisaika 2024
	Sivumäärä 46 + 4 liitettä	
Työn nimi Pankin 18-vuotishuollon merkitys nuoren talouskasvatuksessa		
Tutkinto ja koulutusala Tradenomi (AMK), liiketalouden koulutusohjelma		
Tiivistelmä <p>Taloulosaamisesta on tullut keskeinen kansalaistaito. Kulutusyhteiskunnassamme ostaminen, kuluttaminen ja lainan ottaminen on tehty helpoksi ja nopeaksi, kun digitalisaation myötä verkkokauppa ja helposti saatavilla olevat kulutusluotot ovat yleistyneet. Erityisesti nuoret ovat alttiita internetin luomille kuluttamisen muodoille ja mahdollisuuksille. Vaikka taloustaitojen opetusta on lisätty kouluissa ja nuoret ovat kiinnostuneita taloustaidoista, vaikeasti velkaantuneiden määrä on lisääntynyt Suomessa kaikissa ikäluokissa ja maksuhäiriömerkintöjen määrä on lisääntynyt erityisesti nuorilla aikuisilla. Kuinka nuoret hallitsevat omaa talouttaan ja millaisella tasolla nuorten taloulosaaminen on 2020-luvun Suomessa?</p> <p>Opinnäytetyössä selvitettiin, mikä on pankin 18-vuotishuollon merkitys nuoren talouskasvatuksessa. Lisäksi tutkittiin taloustaitojen periytymistä, talousopetusta suomalaisessa toisen asteen koulutuksessa ja pankin 18-vuotishuollon mahdollisuutta vaikuttaa nuorten taloulosaamisen edistämiseen.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina haastatteluina. Tutkimusta varten haastateltiin ammattikoulun opettajaa, lukion opettajaa, pankin työntekijää sekä sosiaalityöntekijää.</p> <p>Tutkimuksen tuloksista selviää, että 16–20-vuotiaiden nuorten taloustaidot ovat erittäin vaihtelevia, vaikka nuoret ovat kiinnostuneita taloudenhallinnasta ja omasta taloudestaan. Kodilla on merkittävin rooli nuorten talouskasvatuksessa ja koulujen opetussuunnitelmaan kaivataan lisää käytännön taloustaitojen opetusta. Pankin ja koulun tehtävä sen sijaan on täydentää kotoa saatavaa talouskasvatusta.</p>		
Asiasanat taloulosaaminen, talouskasvatus, nuoret, pankin 18-vuotishuolto, taloustaidot		

Abstract

Author(s) Sini Lintukangas	Type of Publication Thesis, UAS	Published 2024
	Number of Pages 46 + 4 appendices	
Title of Publication Significance of the bank's guidance for 18-year-olds financial education		
Degree, Field of Study Bachelor of Business Administration		
Organisation of the client (if the thesis work is commissioned by another party)		
Abstract <p>Financial literacy has become an important civic skill. Digitalization has changed consumption and made buying and taking loans much easier. Even though financial skills are taught more at school the number of payment defaults have increased in Finland especially among young adults. How do young people manage their own finances and what is the level of financial knowledge among Finnish youth in the 2020s?</p> <p>The purpose of this study was to examine the significance of the bank's guidance for 18-year-olds in the financial education of young people. Other topics are financial education in Finnish upper secondary education and the possibility of the bank's guidance for 18-year-olds to promote young people's financial skills. The thesis also studies how financial skills are passed down from one generation to the next.</p> <p>The method of this thesis was qualitative, and the interviews were conducted as semi-structured interviews. A vocational school teacher, a high school teacher, a bank employee and a social worker were interviewed for the research.</p> <p>The results of the study show that the financial skills of young people aged 16-20 are very variable, even though young people are interested in financial management and their own finances. Home plays the most significant role when it comes to financial education of young people and the teaching of practical financial skills is needed in the school curriculum. Banks and schools complement the financial lessons learned at home.</p>		
Keywords financial literacy, financial education, youth, the bank's financial guidance for 18-year olds, financial skills		

Sisällys

1	Johdanto.....	1
1.1	Taustaa	1
1.2	Tavoite ja rajaukset	1
1.3	Tutkimuskysymykset	3
2	Talousosaaminen ja taloudenhallinta	4
2.1	Käsitteiden määrittely	4
2.2	Rahasta puhumisen kulttuuri	7
2.3	Suomalaisten maksuhäiriöt ja ylivelkaantuminen	8
3	Nuorten talousosaaminen	11
3.1	Nuorten talousosaaminen.....	11
3.2	Nuoren henkilökohtainen talous.....	13
3.3	Nuoren tulot ja menot	14
3.4	Lain näkökulma	16
4	Nuoret pankin asiakkaina.....	18
4.1	18-vuotias pankin asiakkaana	18
4.2	Pankin yhteiskuntavastuu	19
5	Kotona opittujen taloustaitojen periytyminen	21
6	Taloustiedon opetus	23
6.1	Taloustiedon opetus suomalaisessa toisen asteen koulutuksessa.....	23
6.2	Lukion opetussuunnitelma	23
6.3	Ammatillisen oppilaitoksen opetussuunnitelma	25
6.4	Nuorten talousosaaminen tulevaisuudessa	28
7	Haastatteluiden toteutus	30
7.1	Tutkimusongelma	30
7.2	Aineiston analysointi.....	30
7.3	Tulokset.....	30
8	Yhteenveto ja pohdinta	39
	Lähteet.....	41

Liite 1. Pankin toimihenkilön haastattelukysymykset

Liite 2. Lukion opettajan haastattelukysymykset

Liite 3. Ammattikoulun opettajan haastattelukysymykset

Liite 4. Sosiaalityöntekijän haastattelukysymykset

1 Johdanto

1.1 Taustaa

Henkilökohtaisen talouden hallinta ei aina ole kovin yksinkertaista. Kulutusyhteiskunnassamme ostaminen, kuluttaminen ja lainan ottaminen on tehty helpoksi ja nopeaksi, kun digitalisaation myötä verkkokauppa ja verkosta muutamalla klikkauksella saatavat pikavipit ovat yleistyneet. Erityisesti nuoret ovat alttiita internetin luomille kuluttamisen muodoille ja mahdollisuuksille. Kuinka nuoret hallitsevat omaa talouttaan ja millaisella tasolla nuorten talousosaaminen on 2020-luvun Suomessa?

Oman talouden suunnittelu, tarkastelu ja arviointi luovat pohjaa turvalliselle ja riittäväälle elintasolle. Suomalainen koulujärjestelmä tarjoaa nuorille taloustiedon opetusta ja lisäksi kotoa perityllä talouskäyttäytymisellä voidaan nähdä yhteyksiä nuoren talousosaamiseen ja oman talouden hallintaan. Kun nuori oppii alusta alkaen pitämään silmällä tulojaan ja menojaan, tämä helpottaa talouden hallintaa myös sitten, kun nuori saavuttaa täysi-ikäisyyden ja on vihdoin itse aika ottaa vastuu omasta taloudestaan.

Täysi-ikäisyyden saavuttaminen tuo nuoren elämään useita oikeuksia ja velvollisuuksia, ja näin on myös talousasioissa. Kun nuori täyttää 18 vuotta, tulee hänestä pankin silmissä itsenäinen pankin asiakas. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että vanhemmilta poistuu käyttöoikeus nuoren käyttötiliin ja vastuu omista talousasioista siirtyy nuorelle itselleen. Lisäksi pankkipalveluiden tarjonnan määrä lisääntyy, ja nuorelle mahdollisiksi tulevat myös erilaiset säästämisen ja sijoittamisen ratkaisut sekä luoton ja luotollisten pankkikorttien hakeminen. (Välimäki 2022.)

1.2 Tavoite ja rajaukset

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, mikä on pankin 18-vuotishuollon merkitys nuoren talouskasvatuksessa. Opinnäytetyön teoriaosuudessa avataan keskeisimpiä käsitteitä, kuvataan talousosaamista yhteiskunnallisena kansalaistaitona sekä tarkastellaan nuorten talouden erityispiirteitä, pankin asiakkuuden hoitomallia ja pankin 18-vuotishuollon sisältöä. Lisäksi työssä käsitellään kotona opittujen taloustaitojen periytymistä, taloustiedon opetusta suomalaisessa 2. asteen koulutuksessa ja pankin 18-vuotishuollon mahdollisuutta vaikuttaa nuorten talousosaamisen edistämiseen.

Nuorten taloustaitoja yleisellä tasolla sekä kuluttajakasvatusta nuorten talousosaamisen mahdollistajana on melko paljon tutkittu niin Suomessa kuin kansainvälisesti, ja viime vuosikymmenellä pankkien roolia nuorten talouskasvatuksessa on alettu tutkimaan yhä

enemmän. Pankit ovat myös alkaneet kehittää erilaisia talousosaamista lisääviä opetusmenetelmiä ja verkkokursseja, joita esimerkiksi nuoret voivat hyödyntää itsenäisesti. Yhä enemmän pankit myös järjestävät kampanjoita kouluille, joiden avulla nuorten talousosaamista voitaisiin edistää. Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen, sillä talousosaamisesta ja tänä digitalisaation aikakautena myös digitaalisesta talousosaamisesta on tullut tärkeä kansalaistaito.

Taloukasvatusta on nuorille tarjolla kouluissa ja pankit järjestävät talouskoulutusta ja oppimateriaalia eri muodoissa. Kuitenkin tutkimukset osoittavat, että vaikeasti velkaantuneiden osuus on kasvanut kaikissa ikäluokissa jatkuvasti vuodesta 2019 lähtien, ja kaikkein suurinta kasvu on ollut 18–24-vuotiaiden ikäryhmässä (Intrum Oy 2020). Tutkimustulos osoittaa, että nuorten talousosaamiseen, maksuhäiriömerkintöjen syntyyn ja velkaantumiseen sekä niiden juurisyihin tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota. Nuorten taloustaitojen edistäminen on investointi parempaan taloudelliseen tulevaisuuteen, eikä pidä unohdtaa taloushuolien vaikutusta myöskään mielenterveyteen.

Opinnäytetyössä tutkitaan 18 vuotta täyttäviä itsenäistyviä nuoria keskittyen 16–20-vuotiaisiin nuoriin, jolloin tutkimuksessa tulee huomioitua myös hieman aikaa ennen täysi-ikäisyyttä ja sen jälkeen. Kyseisen ikäryhmän nuoret käyttävät rahaa itsenäisesti ja täysi-ikäisyyden saavutettuaan ovat vastuussa omasta taloudestaan. Tätä nuoremmat ja vanhemmat jätetään tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät myös 16–20-vuotiaat nuoret, jotka eivät ole Suomen kansalaisia tai jotka ovat suorittaneet oppivelvollisuutensa ja toisen asteen koulutuksensa jossain muussa maassa kuin Suomessa.

Opinnäytetyön empiirinen osuus toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, jossa haastatellaan täysi-ikäistyvien nuorten parissa työskenteleviä eri ammatinharjoittajia: pankin työntekijää, lukion opettajaa, ammattikoulun opettajaa sekä sosiaalityöntekijää. Laadullinen tutkimus soveltuu tutkimusmenetelmäksi opinnäytetyöhön, koska menetelmä perustuu erilaisten aineistojen analysointiin noudattaen kuitenkin teoreettisia kiinnekohtia. (Juhila 2021.) Kokonaiskäsitelmän rakentamiseksi tutkimuksessa haastatellaan pankin työntekijän lisäksi myös muita tahoja, joilla on ratkaiseva vaikutus nuoren taloukasvatukseen, ja he myös toisaalta näkevät työssään, millaiset nuorten taloustaidot ovat.

Haastattelut toteutetaan puolistrukturoituina haastatteluina ja ne nauhoitetaan, tallennetaan ja litteroidaan. Puolistrukturoidussa haastattelussa haastateltaville esitetään lähes samat kysymykset ja samassa järjestyksessä, mutta tässä tutkimuksessa on hieman muokattu haastattelukysymyksiä haastateltavan edustaman kohderyhmän mukaan. Haastattelumuodoksi valikoitui puolistrukturoitu haastattelu, koska se sopii tilanteisiin, joissa haastattelulla halutaan saada tietoa juuri tietyistä asioista, jolloin haastateltavalle ei jää aiheen suhteen

suuria vapauksia haastattelutilanteessa. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006, 57.) Lopuksi arvioidaan haastatteluja ja niiden kautta esiin tulleita näkökulmia 18-vuotiaiden nuorten talousosaamisesta sekä mietitään myös mahdollisia puutteita, kehitysideoita ja jatkokotkimusehdotuksia.

1.3 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on

- Mikä on pankin 18-vuotishuollon merkitys nuoren talouskasvatuksessa?

Alakysymyksissä selvitetään

- Kuinka taloustaitoa opetetaan suomalaisissa toisen asteen oppilaitoksissa?
- Kuinka nuoren talousosaamiseen vaikuttaa kotona opittu?
- Mikä on pankin yhteiskuntavastuu nuoren talousosaamisen kehittämisessä?

2 Talousosaaminen ja taloudenhallinta

2.1 Käsitteiden määrittely

Talousosaaminen on keskeinen kansalaistaito, jota kaikki kansalaiset tarvitsevat markkinoilla toimiessaan sekä hoitaessaan omia raha-asioitaan. Kansainvälisissä vertailuissa suomalaisten talousosaaminen näyttää hyvältä, vaikka vertailut ovat osoittaneet talousosaamisessa ja talouskäyttäytymisessä myös puutteita. Taloudellista osaamista tarvitaan paitsi arjen ostoksiin, mutta myös säästämiseen, sijoittamiseen, vakuuttamiseen ja lainan ottamiseen. Vaikka kansalaisilla on vastuu viime kädessä taloudellisten asioidensa hoitamisesta, myös yhteiskunnan ja rahamarkkinoiden eri toimijoiden tulee tarjota tukea vastuulliseen taloudelliseen päätöksentekoon alati muuttuvassa talouden toimintaympäristössä. (Kalmi ym. 2020, 5–6.)

Talousosaamiselle ei ole määritelty yhtä selkeää määritelmää, vaan eri tutkijat ja organisaatiot ovat tulkinneet taloudellisen osaamisen käsitteitä viime vuosikymmeninä eri tavoin. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön OECD:n määritelmän mukaan *taloudellinen osaaminen on yhdistelmä tietoisuutta, taitoja, tietoa, asennetta ja käyttäytymistä, jotka ovat välttämättömiä taloudellisten päätösten tekemiseksi ja yksilön taloudellisen hyvinvoinnin saavuttamiseksi*. (Hallipelto 2021, luku 4.2.) Kansainvälisessä kirjallisuudessa eniten käytettyjä käsitteitä ovat talouden lukutaito (financial literacy, economic literacy) ja taloudellinen kyvykkyys (economic capability, financial capability). Silloin tällöin näkee käytettävän myös käsitteitä taloudellinen tietämys ja ymmärrys (financial knowledge and understanding) sekä taloudelliset taidot ja kompetenssi (financial skills and competence). Englannin kielessä sanat financial ja economic sisältävät merkityseron, sillä financial kuvaa enemmän kotitalouden rahataloutta, kun taas economic on lähempänä liike-elämän- ja kansantaloutta. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2011, 2–4.)

Autio ja Kortessalmi (2019, 592) kuvaavat taloudellista osaamista taloudellisen lukutaidon kautta. Talouden lukutaitoon liittyy vahvasti myös taloudellinen tieto sekä tiedon hankinta ja soveltaminen. Talouden lukutaito tarkoittaa yksilön kykyä ymmärtää, hankkia ja arvioida relevanttia tietoa, mikä on välttämätöntä päätöksenteossa, päätösten taloudellisten seurausten ymmärtämisessä sekä riskien arvioimisessa. Taloudelliseen lukutaitoon liittyy keskeisesti myös käyttäytyminen ja asenteet. Hallipelto (2021, luku 4.1) on sitä mieltä, että ollakseen taloudellisesti lukutaitoinen, tulee henkilöllä olla myös jonkin verran perustietoa keskeisimmistä talouteen liittyvistä käsitteistä. Tällöin henkilö on kyvykäs tekemään tietoon perustuvia päätöksiä ja ennakoimaan sekä arvioimaan valintojensa taloudellisia seurauksia.

Viime vuosina taloudellisen lukutaidon määritelmä on laajentunut lähemmäs taloudellista kyvykkyyttä; pelkästä taloudellisten asioiden perehtyneisyydestä kohti kyvykkyyttä käyttää taloudellista tietoa päivittäisiä taloudellisia päätöksiä tehdessä. (Hallipelto 2021, luku 4.1.) Taloudellisella kyvykkyydellä tarkoitetaan laaja-alaista kokonaisuutta, joka sisältää taloudellisen tietämyksen ja ymmärtämisen, taidot sekä asenteet ja itseluottamuksen, joihin vaikuttavat henkilön aiemmat kokemukset, persoona sekä olosuhteet. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2011, 3; Kalmi ym. 2020, 6.) Taloudellisessa kyvykkyydessä keskeisintä on kyky ymmärtää omaa talouttaan sekä siihen liittyviä päätöksiä ja seurauksia (Kalmi ym. 2020, 6). Kyvykkyyteen sisältyy myös henkilön itseluottamus ja kyky tehdä taloudellisia päätöksiä luottavaisin mielin sekä tunne kyvystä hallita omaa talouttaan. Yksilön kannalta merkittävää on kokemus oman talouden hoidosta pienilläkin tuloilla. (Hallipelto 2021, luku 4.1.) Taloudelliseen kyvykkyyteen on määritelty neljä eri osa-aluetta: 1) raha-asioiden hallinta, 2) oman talouden suunnittelu, 3) finanssituloitteiden tuntemus ja valinta sekä 4) talousasioiden seuraaminen. Erityisesti taloudellinen kyvykkyys näkyy arjen kulutuspäätöksissä. (Kalmi ym. 2020, 6.)

Taloudellisessa kyvykkyydessä taloudellinen tieto ja asenteet vaikuttavat taloudelliseen käyttäytymiseen ja sitä kautta niin taloudelliseen hyvinvointiin kuin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ylipäänsä (Autio & Korteesalmi 2019, 593). Taloudellisella osaamisella on mielenterveyttä suojaavia vaikutuksia ja sitä voidaan vahvistaa kuten muitakin mielenterveyttä suojaavia tekijöitä. Useat tutkimukset osoittavat, että ihmisillä, joilla on taloudellisia ongelmia, on myös enemmän mielenterveydellisiä haasteita. Syyt ja seuraukset eivät ole yksiselitteisiä, sillä taloushuolet voivat aiheuttaa mielenterveysongelmia, mutta toisaalta myös mielenterveysongelmat voivat aiheuttaa taloudellisia haasteita esimerkiksi heikentäen toimeentuloa. Taloushuolia voivat aiheuttaa muun muassa pienituloisuus, opiskelu ja työttömyys. (Lumijärvi 2022.)

Taloudellisen hyvinvoinnin käsite on vielä melko uusi, minkä vuoksi käsitteelle ei löydy selkeää määritelmää, kun aihetta koskeva tutkimus on vielä alkuvaiheessa. Käsitteellä on useita erilaisia määritelmiä, joissa on kuitenkin yhtäläisyyksiä. Näiden määritelmien mukaan taloudellisen hyvinvoinnin tulisi sisältää selviytyminen nykyisistä taloudellisista velvoitteista, taloudellista muutosjoustavuutta tulevaisuuden varalle, miellyttävä taloudellinen asema ja mahdollisuus tehdä valintoja, jotka mahdollistavat elämästä nauttimisen. (Hallipelto 2021, luku 6.2.)

Digitalisaation myötä on alettu puhua käsitteestä digitaalinen talousosaaminen, jolla tarkoitetaan talousosaamista digitaalisessa toimintaympäristössä (Hallipelto 2021, luku 33.3). Digitalisaatio on mullistanut nopeasti rahoitusmarkkinoita ja asettanut uusia haasteita myös

talousosaamiselle. Käteisen rahan ja paperidokumenttien määrä on vähentynyt ja mobiililaitteiden käyttö ja niiden ominaisuuksien lisääntyminen ovat kasvaneet. Asiakkaille tarjolla oleva rahoitustuotteiden ja -palveluiden sekä palveluntarjoajien kirjo on lisääntynyt huomasti. Tämän myötä myös digitaalisen teknologian ja innovatiivisten liiketoimintamallien hyödyntäminen rahoituspalveluiden tarjoamisessa lisääntyy jatkuvasti. Digitalisaatio on tuonut finanssimarkkinoille paitsi uudenlaisia toimijoita mutta myös uudenlaisia digitaalisia sovelluksia, työkaluja ja hyötypelejä. Mobiilipankkisovellusten lisäksi useat teknologiajätit ovat ottamassa paikkaansa aikaisemmin vain pankeilla olleisiin toimintoihin. Tällaisia ovat esimerkiksi Apple Pay ja Facebook Pay, joilla käyttäjät voivat kyseisissä tuoteperheissä suorittaa maksutapahtumia, lähettää ja vastaanottaa rahaa ja seurata maksutapahtumia. (Hallipelto 2021, luku 3.1.)

Myös hyötypelejä ja pelillisyyttä on ruvettu käyttämään talousosaamisen oppimisen menetelminä yhä enemmän. Peleillä arjen taloustaitoja voi harjoitella turvallisesti esimerkiksi erilaisilla roolipeleillä. Tällaisen talousaiheisen roolipelin tarjoaa esimerkiksi Yrityskylä-oppimisympäristö, jossa on erilaisia työelämäharjoituksia sekä yrittäjyyteen liittyviä simulaatioharjoituksia. Tarjolla on myös ei-digitaalisia vaihtoehtoja, kuten lautapelejä. Takuusäätiöllä on tarjolla yhdessä Marttojen kanssa yhteistyössä tehty Välttämätön, tarpeellinen turha -korttipeli. (Isaksson ym. 2020, 10–11.)

Osuuspankki käyttää talousosaamisesta termiä talouden hallinnan taidot ja korostaa nuoruudessa opittujen taloustaitojen merkitystä talouskäyttäytymisessä. Osuuspankin vastuullisuusohjelmaan sisältyy nuorten talouden hallinnan ja taloustaitojen edistäminen, ja pankki järjestääkin vuosittain maaliskuussa taloustaitoviikon, jonka aikana Osuuspankki opettaa arjen raha-asioita ja käytännön taloustaitoja nuorille jalkautumalla kouluille paikan päälle pitämään aiheista opetustuokioita. (OP Ryhmä.)

Tiivistetysti talousosaaminen siis muodostuu käytännön taloustaidoista, taloustietämyksestä ja vastuullisesta taloudellisesta käyttäytymisestä taloudellisia päätöksiä tehdessä muuttuvat elämäntilanteet huomioiden. (Kalmi ym. 2020, 7.) Yksinkertaisimmillaan Lehtinen ja Peura-Kapanen (2011, 2–4) ovat kuvanneet talousosaamisen olevan viisautta ja varovaisuutta rahan käytössä. Tässä opinnäytetyössä talousosaamisella viitataan talouden peruskäsitteiden hallintaan, käytännön taloustaitoihin ja taloustietämykseen sekä vastuulliseen taloudelliseen käyttäytymiseen. Talousosaaminen on olennainen osa arjen kulutuspäätöksiä, seurausten ennakoimista ja tulevaisuuteen varautumista. Talousosaamisessa ja talouden hallinnassa keskeisenä nähdään myös säästäminen ja sijoittaminen nuoren näkökulmasta.

2.2 Rahasta puhumisen kulttuuri

Rahalla on useita lempinimiä, kuten *fyrkka*, *fyffe*, *pätäkkä*, *mani*, *hillo*, *massi*, ja *riihikuiva*. Rahaan liittyviä luonnehdintoja ovat muun muassa *penninvenyttäjät*, *kroisos* ja *tuhlari*, eikä pidä unohtaa rahaan liittyviä sanontoja: *Raha on kaiken pahan alku ja juuri*, *Raha ei kasva puussa* ja *Rahalla ei voi ostaa rakkautta*. Raha on kaikkialla, sillä se on keskeinen osa ihmisen arkea ja elämää. Vaikka rahan luonne on muuttunut aikojen saatossa, niin yhä edelleen se täyttää tärkeimmän tehtävänsä vaihdon välineenä. (Hallipelto 2021, luku 1.1.)

Tutkimusten mukaan suomalaisten on edelleen vaikeaa keskustella raha-asioistaan eikä varallisuuden määrää haluta kertoa edes lähipiirille. Niukkasanainen tapa puhua rahasta johtaa historiaan, sillä suomalainen yhteiskunta oli pitkään vähävarainen, joten kansalaisten mentaalinen perintö on rakentunut vaatimattomalle ja pröystäilemättömälle pohjalle. Historiallinen taakka vaikuttaa edelleen häpeän tunteena, ja esimerkiksi toisen raha-asioista tai palkan suuruudesta kysyminen voidaan kokea epäsopivana, vaikka muut intiimit aiheet jaettaisiinkin ystävien kesken. (Santander 2020.) Suomalaiseen tapaan ja perinteeseen ei kuulu rahasta puhuminen, sillä omaisuudesta tai palkan suuruudesta puhuminen on nähty rehvasteluna tai ylpeilynä. LähiTapiolan teettämän tutkimuksen mukaan pienistä tuloista on helpompi puhua, kun taas suurista tuloista usein vaietaan täysin. (Kauppalehti 2020.)

Rahasta puhumisen kynnyks on kuitenkin madaltumassa, sillä nuoret suomalaiset puhuvat rahasta aiempia sukupolvia avoimemmin. Positiiviseen kehityskulkuun ovat vaikuttaneet muun muassa erilaiset blogit ja podcastit sekä somevaikuttajat, jotka kertovat avoimesti rahasta, säästämisestä ja sijoittamisesta. Nuoret keskustelevat raha-asioista avoimemmin ja haluavat esimerkiksi vertailla omaa kulutuskäyttäytymistään muihin ikätovereihinsa. Sijoittamista ei pidetä enää varakkaiden yksinoikeutena, vaan nykyään opiskelijatkin ovat ottaneet sijoittamisen osaksi omaa taloudenhallintaansa. Tabun rikkoutumisella on myös yhteiskunnallista tasa-arvoa edistäviä vaikutuksia, sillä asenteiden muuttamisen lisäksi avoin palkkakeskustelu mahdollistaa myös sen, että uudessa työssä aloittavan on helpompi pyytää itselleen oikeansuuruista palkkaa. (Santander 2020.)

Avoimella rahapuheella tiedetään olevan runsaasti positiivisia vaikutuksia. Rahasta puhumisen ja kulutuskäyttäytymisen malli tulee kotoa, ja jo pienelle lapselle kannattaa alkaa puhua rahasta ikätaso huomioiden. Perheen rahatilanteen voi kertoa lapselle avoimesti, mutta aikuisen rahahuolia ei kannata kaataa lapsen harteille. Rahatilanteesta voi puhua lapsen kanssa arkisissa tilanteissa esimerkiksi askartelun tai leikin parissa. (Takuusäätiö a.) Kulutuskäyttäytyminen ja suhde rahaan sekä tyyli puhua rahasta periytyvät vanhemmilta lapsille. Jos taloudenhallinnasta ei ole koskaan puhuttu kotona, joutuu lapsi kasvaessaan ottamaan talousasioista myöhemmin selvää oma-aloitteisesti. (Santander 2020.)

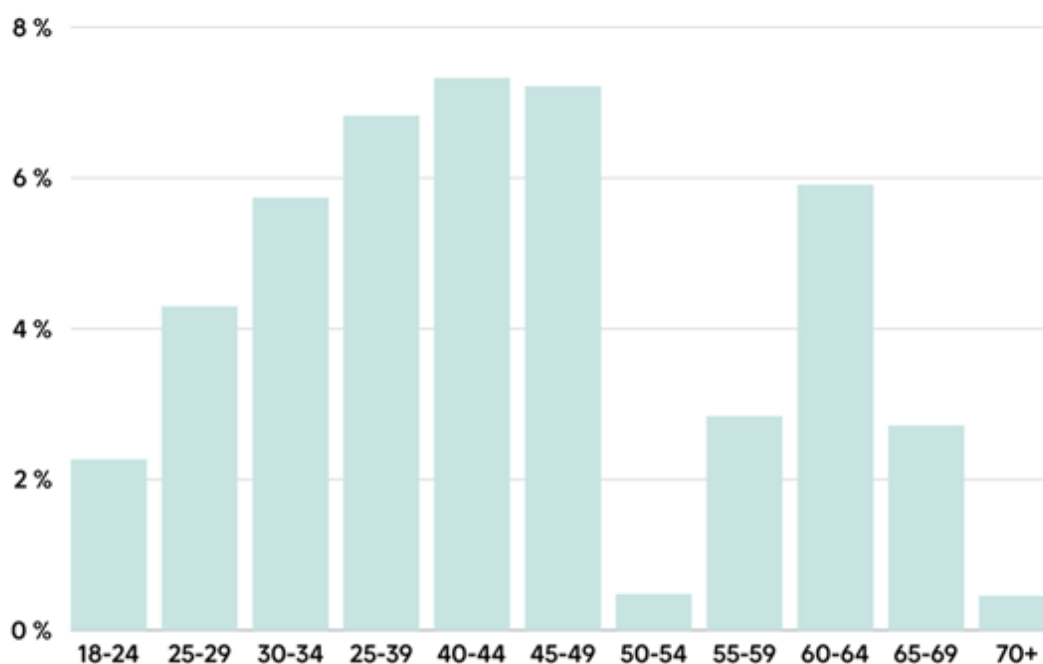
2.3 Suomalaisien maksuhäiriöt ja ylivelkaantuminen

Maksuhäiriömerkinnässä eli luottotietojen menettämisessä on kyse maksamattomasta velasta, jota henkilö ei ole kykenevä taloudellisen tilanteensa vuoksi maksamaan. Maksuhäiriömerkintä ei synny yhdestä maksamattomasta laskusta, vaan vasta pitkällä aikavälillä erääntyneestä laskusta. Maksuhäiriömerkintää edeltää yleensä useampi maksumuistutus ja maksusuunnitelman laiminlyönti. Maksuhäiriömerkintä voi vaikuttaa merkittävästi ihmisen arkeen ja toimeentuloon. Maksuhäiriömerkintä voi estää välttämättömien ja arkipäiväisten uusien sopimusten, kuten esimerkiksi vuokrasopimusten solmimisen ja vaikeuttaa lainan saamista. Vuonna 2024 voimaan tulleen luottotietolain uudistuksen jälkeen maksuhäiriömerkintä poistuu henkilöltä 30 päivän kuluessa siitä, kun rekisterin pitäjä on saanut tiedon maksun suorittamisesta. Suomessa luottotietoja ylläpitävät Suomen Asiakastieto Oy sekä Dun & Bradstreet Finland Oy. (Summarum Media Oy 2024.)

Maksuhäiriömerkintä saa usein alkunsa ylivelkaantumisesta, jolloin on kyse tilanteesta, jossa velkaa on kertynyt liikaa suhteessa omiin tuloihin. Ylivelkaantuminen alkaa usein pienistä päällekkäisistä lainoista, joiden määrä ajan kuluessa kasvaa ja ajan myötä elämisen kustannuksista on vaikea selviytyä. Kun suurin osa tuloista menee lainanhoitokuluihin, rahaa ei jää enää riittävästi vuokran, laskujen ja muiden arjen kustannusten maksamiseen. Jossain vaiheessa tilanne etenee siihen, että laskuja ei enää pystytä maksamaan vaan ne jäävät hoitamatta. Maksamattomat laskut kasvavat viivästyskorkoa ja näin velkaa alkaa kertyä yhä enemmän ja kulut kasvavat entisestään. Lopulta velkaantuminen ja velkakierteen jatkuminen aiheuttaa maksuhäiriömerkinnän. (Ylivelkaantuminen 2024.)

Vuonna 2023 suomalaisten maksuhäiriömerkinnät vähenivät, vaikka nuorten aikuisten osalta merkinnät lisääntyivät. Suomen Asiakastieto Oy:n mukaan vuoden vaihteessa maksuhäiriöisiä henkilöitä oli Suomessa 350 000, ja kaikista suomalaisista aikuisista 7,5 prosentilla on maksuhäiriömerkintöjä. Eniten maksuvaikeuksia oli 30–40-vuotiailla miehillä ja vähiten merkintöjä oli 18–20-vuotiailla nuorilla, vaikka nuorten maksuhäiriömerkinnät lisääntyivät edellisvuoteen verrattuna. (Liimatainen & Peura-Kapanen 2024.) Kuten kuviosta 1 nähdään, vaikeasti velkaantuneiden osuus sen sijaan kasvoi kaikissa ikäluokissa verrattuna vuoteen 2022. Voimakkaimmin velkaantuneiden määrä kasvoi 40–44-vuotiailla. Nuorilla aikuisilla vaikea velkaantuminen on kasvanut maltillisemmin, mutta perintätoimeksiantojen lukumäärät kasvoivat vuonna 2023 jyrkimmin 18–24-vuotiailla. Perintäsaatavissa nuorilla korostuvat ensimmäiset omistamisen kohteet, kuten puhelin- ja tietoliikenneyhteydet, terveystalvelut, sähkö ja rahoitusala. Tutkimus viittaa siihen, että nuorilla aikuisilla tulot eivät riitä kattamaan kaikkia arjen menoja ja hankintoja, vaan niitä rahoitetaan luotolla, jota ei sitten pystytäkään maksamaan takaisin. (Intrum Oy 2024.)

Vaikeasti velkaantuneiden osuuksien muutos kaikista velkaantuneista ikäryhmittäin vuonna 2023 verrattuna vuoteen 2022

Kuvio 1. Velkaongelmien kasvu kaikissa ikäluokissa vuonna 2023 verrattuna vuoteen 2022 (Intrum Oy 2024)

Vaikeasti velkaantuneiden määrää on lisännyt talouden epävarmuus ja useat päällekkäiset velat, joiden pääomien yhteismäärä on merkittävän suuri suhteessa henkilön tulotason. Keski-ikäisten velkaantumisen kasvuun on vaikuttanut todennäköisesti korkotason ja elinkustannusten nousun aikaansaamat haasteet selviytyä niistä taloudellisista velvoitteista, joihin on sitouduttu aikaisemmin erilaisessa taloudellisessa tilanteessa. Elämäntilanteen muutokset sekä talouden vaikeasti ennakoitavat ja nopeat muutokset voivat luoda haasteita talouden suunnitteluun ja taloudelliseen pärjäämiseen. (Intrum Oy 2024.)

Ylivelkaantumiskehitys on viime vuosina ollut erilaista eri väestöryhmissä. Keskeisimpänä kehityspiirteenä nähdään naisten ylivelkaantuneisuuden suhteellinen lisääntyminen ja miesten ylivelkaantuneisuuden väheneminen. Eräs ylivelkaantumiseen merkittävästi vaikuttava tekijä on lisääntynyt luottotarjonta, sillä kuluttajille on nykyisin tarjolla yhä enemmän erilaisia luottoja. (Oikeusministeriö 2020.)

Useat velkakierteeseen joutuneet hakevat Takuusäätiöltä apua maksuvaikeuksiinsa. Takuusäätiön toimitusjohtaja Juha Pantzarin (Haura & Pennanen 2023) mukaan erityisesti nuorten aikuisten osuus Takuusäätiön takaaman vapaaehtoisen velkajärjestelyn hakemuksissa on kasvanut, sillä velkajärjestelyissä 37 prosenttia kaikista hakijoista on alle 30-

vuotiaita. Velkavankeuteen ajautumiselle Pantzar erottaa kolme yleisintä syytä, jotka ovat rahan helppo saatavuus, pienituloisuus ja rahapeliongelmat. Hiilamon & Kääriälän (2023) mukaan nuorten aikuisten velkaantumisen taustalla voi olla myös vaikeita perhetilanteita, oppimisvaikeuksia, psyykkisiä syitä tai kiusaamista. Helsingin yliopistossa toteutetun BIBU-hankkeen ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen vuonna 2023 tehdyn tutkimuksen mukaan maksuhäiriömerkinnän saaneilla nuorilla oli muita todennäköisemmin käyttäytymisen tai mielenterveyden häiriöitä lapsuuden aikana. Lastensuojeluun sijoitetuista teini-ikäisistä nuorista aikuisista maksuhäiriömerkinnän varhaisaikuisuudessa on saanut noin puolet. Muita maksuhäiriömerkintöihin yhteydessä olevia tekijöitä ovat muun muassa vanhempien tausta ja nuoren koulutusvalinnat.

Viime vuosina poikkeukselliset maailmantapahtumat ovat aiheuttaneet inhimillisen kärsimyksen ja huolen lisäksi myös taloudellista epävarmuutta. Muuttunut geopoliittinen ympäristö on saavuttamassa ennennäkemättömän vastakkainasettelun ja epävarmuuden tason, jonka vaikutukset talouteen näkyvät edelleen epävarmuutena, kasvavana hybridivaikutuksen uhkana ja kuluttajien taloustilanteen heikkenemisenä. Talousosaamisen edistämällä voidaan vaikuttaa kotitalouksien ja koko yhteiskunnan kykyyn varautua ja toipua taloudellisista kriiseistä ja poikkeustilanteista. Hyvä taloustilanne mahdollistaa säästöjen keräytämisen yllättävien menojen varalle. (Intrum Oy 2024.)

3 Nuorten talousosaaminen

3.1 Nuorten talousosaaminen

Viime vuosina nuorten taloudellinen osaaminen ja kyvykkyys on noussut kiinnostavaksi yhteiskunnalliseksi aiheeksi Suomessa sekä muissa maissa niin tutkimuksessa kuin mediasakin. Useissa maissa taloudellisesta osaamattomuudesta johtuvat velkaongelmat ovat vaatineet hallitukselta ja viranomaisilta toimia tilanteen parantamiseksi. Erityisesti nuorten kyky hallita omaa talouttaan, tehdä niitä koskevia päätöksiä sekä etsiä tietoa ja toimintaohjeita on tullut aiempaa tärkeämmäksi muuttuvissa taloudellisissa tilanteissa. Lisäksi nuorilta odotetaan entistä enemmän myös pitkän aikavälin suunnittelua, kuten säästämistä omaa eläkettä varten. (Peura-Kapanen 2012, 1–2.)

Talousosaaminen on tärkeä osa elämänhallintaa, ja ongelmat raha-asioiden hoitamisessa sekä puutteellinen talousosaaminen voivat nopeasti johtaa talousongelmiin ja epätasa-arvoon sekä aiheuttaa myös psyykkisiä ongelmia. Esimerkiksi luottokorttimerkinnän voi saada jo nuorena, minkä vuoksi taloudellisen osaamisen lähtökohtana onkin oman talouden ja rahankäytön seurausten ymmärtäminen. (Opetushallitus a.) Itsenäistyvien nuorten on tärkeä hallita tiettyjä taloudellisia perusasioita, kuten omien tulojen ja menojen hallintaa, laskujen maksamista ajallaan ja varautumista ennalta arvaamattomiin menoihin. Lisäksi nuoren on hyvä hallita erityistietoa esimerkiksi hakiessaan vakuutuksia tai tehdessään luotto- tai muita arkeen liittyviä sopimuksia. (Raijas & Uusitalo 2012, 5–8.)

Nuorten taloudellisen toiminnan opettelua leimaa tyypillisesti suhteellisen niukat taloudelliset resurssit ja kokemattomuus hoitaa taloudellisia asioita. Taloudellinen osaaminen muodostuu kasvun ja kokemuksen myötä, ja itsenäisestä elämästä huolimatta useat omilleen muuttavat nuoret tukeutuvat taloudellisesti vielä vanhempinsa. (Raijas & Uusitalo 2012, 11.) Nuorten taloudellisessa osaamisessa korostuu päivittäisten raha-asioiden hoito ja tulevaisuuteen varautuminen. Raijas ja Uusitalo (2012, 10) jakavat toimintojen toteuttamiseen tarvittavan talousosaamisen kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat 1) omaan talouteen ja taloudelliseen ympäristöön liittyvien perusasioiden tietämys ja ymmärrys, 2) taito suunnitella omaa talouttaan ja hyödyntää markkinoilla tarjolla olevia rahoituspalveluita ja 3) vastuun ottaminen omista taloudellisista toiminnoista ja niiden seurauksista.

Suomalaiset nuoret saavat kotoa vaihtelevat lähtökohdat talousosaamiseen. Danske Bankin (2019) toteuttamassa Oma talous haltuun -hankkeessa on tarkoitus tukea nuorten tasa-vertaista talousosaamista. Nuori Yrittäjyys ry:n sekä Lasten ja nuorten säätiön kanssa yhteistyössä toteutetun kyselytutkimuksen mukaan nuorten talousosaaminen on heidän oman käsityksensä mukaan heikentynyt. Lisäksi esiin nousee näkemyseroja lukiolaisten ja

ammattikoululaisten talousosaamisessa. Tutkimukseen osallistuneista ammattikoulussa opiskelevista tai sen suorittaneista nuorista 27 prosenttia vastaa taloustaitojensa olevan vähintään jokseenkin hyvällä tasolla, kun taas lukiolaisilla vastausprosentti samaan kysymykseen on 40 prosenttia. Nuoren uskoa omaan talousosaamiseen heikentää myös perheen pienituloisuus. Sen sijaan hyvin toimeen tulevien perheiden lapset luottavat pärjäävänsä taloudellisesti. (Danske Bank 2019.)

Nuoret saavat vaikutteita taloudelliseen käyttäytymiseensä kotoa, mutta myös koulu, media ja vertaisryhmät ovat merkittävässä roolissa taloudellisen tiedon välittämisessä ja taloudelliseen käyttäytymiseen vaikuttamisessa. Suomessa myös erilaiset organisaatiot kuten pankit, yritykset, järjestöt, viranomaiset, media, Suomen Pankki ja Finanssialan Keskusliitto ovat ottaneet vastuuta nuorten taloustaitojen edistämisestä. (Raijas & Uusitalo 2012, 11.)

Palveluiden ja kuluttamisen digitalisoituessa talousosaamisen lisäksi nuorilta edellytetään myös uudenlaisia digi- ja medianlukutaitoja. Digitalisaation yleistyessä media on läsnä nuorten elämässä päivittäin yhä enemmän ja nuoret pitävätkin internetiä yhtenä tärkeimmistä taloustiedon lähteistään. (Raijas & Uusitalo 2012, 24.) Nuoret tarvitsevat tietoa ja osaamista muun muassa päivittäisten raha-asioiden hoitoon, finanssituotteiden valintaan, talouden suunnitteluun ja talouden seuraamiseen. Erityisesti tietoa tarvitaan elämän taitekohdissa, isoissa hankinnoissa ja taloudellisissa ongelmissa. (Raijas & Uusitalo 2012, 4.) Raijaksen ja Uusitalon (2012, 25) mukaan nuoret pitävät viranomaisia luotettavana ja puolueettomana tiedonvälittäjänä, vaikka tiedon koetaan olevan vaikeasti saatavilla. Samalla useat nuoret toivovat, että yhteyden saaminen esimerkiksi Kelaan olisi helpompaa. Nuoret kaipaavat viranomaistahoilta erityisesti nuorille aikuisille oman talouden hallintaan suunnattua palvelua, jossa opetettaisiin oman talouden hallintaan liittyviä konkreettisia asioita, kuten oman tilin hallintaa.

Oikeusministeriön (2024) teettämän tutkimuksen mukaa 15–29-vuotiaiden suomalaisten nuorten talousosaaminen on hyvällä tasolla. Tutkimuksen mukaan nuorten naisten talousosaaminen on nuoriin miehiin verrattuna parempaa, mutta miesten taloudellinen toiminta on tuottoisampaa. Miehet ottavat enemmän taloudellisia riskejä erityisesti digitaalisessa ympäristössä ja kokevat useammin taloudellisia epäonnistumisia. Nuorilla naisilla talousosaaminen sekä taloudellinen asenne ja taloudellinen käyttäytyminen olivat miehiä paremmat. Kyselyssä talouden käsitteet kuten inflaatio, sijoittaminen ja korkoihin liittyvät peruskäsitteet ymmärrettiin yllättävän hyvin. Iällä sen sijaan ei nähty vaikutusta nuorten talousosaamiseen teini-ikäisten ja nuorten aikuisten välillä, vaikka korkeamman koulutuksen nähtiin olevan yhteydessä parempaan talousosaamiseen. Myös vanhempien koulutustasolla nähtiin selkeä yhteys nuorten talousosaamiseen, sillä korkeasti koulutettujen vanhempien

jälkikasvun talousosaaminen oli paremmalla tasolla kuin matalasti koulutettujen. (Oikeusministeriö 2024.)

Talous ja Nuoret (TaT) teettämän tutkimuksen mukaan yläkoululaiset ja toisen asteen tutkintoa lukiossa tai ammattikoulussa opiskelevat nuoret ovat kiinnostuneita omista talousasioistaan ja oman talousosaamisensa kehittamisestä. Pojilla kiinnostus talousosaamisen kehittämiseen oli hieman korkeampaa tyttöihin verrattuna. Lisäksi tutkimuksesta käy ilmi, että suomalaisnuoret ovat melko itsenäisiä raha-asioidensa hoitamisessa. Noin kaksi kolmasosaa hoitaa arjen raha-asioitaan itsenäisesti ja puolella heistä on säästöjä ja sijoituksia. Taloustaitojen opettaminen kouluissa koettiin sen sijaan puutteelliseksi. Jopa yhdeksän kymmenestä nuoresta kokee, että kouluissa pitäisi opettaa enemmän taloustaitoa, ja vain murto-osa kokee saavansa koulusta riittävät valmiudet oman talouden hallintaan. (Sorsa 2019, 9–10.)

3.2 Nuoren henkilökohtainen talous

Oman identiteetin muodostumisen ja vanhemmista erkaantumisen lisäksi nuoruuteen liittyy myös itsenäistyminen. Vertaisryhmällä eli kaveripiirillä ja muilla samanikäisillä on nuoreen yhä suurempi vaikutus ja samalla perheen ja vanhempien vaikutusvalta vähenee. Itsenäistyminen ei ole vain kotoa pois muuttoa, vaan sitä ennen nuori harjoittelee itsenäistymistä tekemällä itsenäisiä valintoja ja ottamalla vastuuta omasta elämästään. Viimeistään nuoren muuttaessa pois lapsuudenkodistaan, nuoren on otettava vastuu myös omasta taloudestaan ja rahankäytöstään. Lapsuudenkodista pois muuttaminen ei kuitenkaan tarkoita suoraan taloudellista itsenäistymistä, sillä useat nuoret aikuiset turvautuvat vanhempiensa taloudelliseen tukeen, vaikka asuisivat jo omassa kodissaan. Uusi elämänvaihe tuo nuorelle paljon vastuuta mutta myös mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä. (Mustonen 2022, 12–13.)

Elämänkaareen sisältyy erilaisia talouden hallinnan vaiheita. Erityisesti nuoret ovat hyvin moninainen ryhmä, jonka elämäntilanteet ja taloudelliset olosuhteet vaihtelevat. Nuorten elämäntilanteisiin kuuluu tyypillisesti opiskelu-, työ- ja työttömyysjaksojen vaihtelu, minkä vuoksi nuorten aikuisten taloudellista asemaa leimaa usein pienituloisuus. (Peura-Kapanen 2014.) Nuoren taloudessa henkilökohtaisilla valinnoilla on suuri merkitys, sillä opiskelu, osa-aikaiset työsuhteet ja epäsäännölliset tulot voivat rajoittaa kuluttamisen mahdollisuuksia ja muokata valintoja. (Sorsa 2019, 10.) Nämä elämänkaaren vaiheet koetaan nuorten keskuudessa kuitenkin monesti väliaikaisiksi, minkä vuoksi nuoret eivät tunne tilannetta yleensä toivottomaksi. Nuorilla itsenäistyvillä aikuisilla ei ole yhtä paljon kokemusta omien raha-asioiden hoitamisesta kuin vanhemmilla väestöryhmillä, mikä asettaa heidät heikompaan asemaan. (Mustonen 2022, 12–13.)

Nykyaikana kuluttaminen on muuttanut muotoaan. Erityisesti nuoret ovat nopeasti omaksuneet perinteisen rahalla ostamisen rinnalle digitaalisen kuluttamisen muodon. Nuorilla kuluttaminen on usein tapa ilmentää identiteettiä, elämäntyyliä, henkilökohtaisia arvoja ja asemaa yhteiskunnassa. Hinnan lisäksi nuorten kulutus päätöksiin voi vaikuttaa erilaiset arvot ja joukkoon kuulumisen tarve. (Mustonen 2022, 15.)

Tilastokeskuksen (2014) mukaan 16–20-vuotiaista nuorista 98 % käyttää internetiä päivittäin ja sosiaalista mediaa seuraa päivittäin jopa 92 % nuorista. Verkossa ostoksia tekevien määrä samassa ikäryhmässä on 62 %. Nykyisin onkin tärkeää liittää digitaalinen toimintaympäristö ja siinä toimiminen osaksi talousosaamista, sillä lähes kaikki rahoituspalvelut ja oman talouden hallintaan kuuluvat apuvälineet ovat digitaalisessa toimintaympäristössä. (Hallipelto 2021, luku 44.2.) Lähes kaiken maksamisen voi tehdä mobiilisovelluksen kautta, ja myös pankki- ja luottokortit ovat ladattavissa sovelluksina mobiililaitteisiin kuten älypuhelimien. Digitaaliset alustat ovat muuttaneet kuluttamista näkymättömämmäksi ja tehneet pikavippien ottamisesta helppoa. On tutkittu, että käteismaksaminen aktivoi aivoissa eri alueita kuin kortti- tai mobiilimaksaminen. Mitä aineettomampaa maksaminen on, sitä matalampi kynnyks on kuluttaa, sillä aivot reagoivat käteisellä maksamiseen samalla tavalla kuin fyysiseen kipuun, mitä ei tapahdu mobiili- tai korttimaksamisessa. Mobiilisovelluksilla on kuitenkin myös hyötynsä, sillä ne voivat auttaa kuluttajaa seuraamaan ja hallitsemaan rahankäyttöään. (Isaksson ym. 2020, 8–9.)

3.3 Nuoren tulot ja menot

Oman talouden suunnittelulla voidaan hallita tehokkaasti omaa taloudellista tilannetta kuten tuloja, menoja ja kulutuskäyttäytymistä. Oman talouden suunnittelu sisältää sekä lyhyt- että pitkäaikaista suunnittelua. Lyhytaikaisessa suunnittelussa seurataan tuloja ja menoja viikon, kuukauden tai vuosineljänneksen ajanjaksoissa. Pitkäaikainen säästäminen on sen sijaan tavoitteellisempaa ja pitkäjänteisempää, kuten asunto- tai eläkesäästämistä tai merkittäviä hankintoja. Molemmissa säästämisen muodoissa on tärkeää varautua myös odottamattomiin menoihin, joita voivat aiheuttaa esimerkiksi muuttuvat elämäntilanteet tai yhteiskunnallinen taloustilanne kuten korkojen nousu tai inflaatio. Oman talouden hallinnan tavoitteena on muodostaa kokonaiskuva oman talouden tilasta nykyhetkessä ja lähitulevaisuudessa. (Hallipelto 2021, luku 13.1.)

Oman talouden hallinnan lähtökohtana on selvittää tulot eli mistä rahaa tulee ja paljon sitä on käytettävissä. Tulonlähteet voivat olla säännöllisiä tai epäsäännöllisiä, sillä muuttuva elämäntilanne voi vaikuttaa tulotilanteeseen. Säännöllisinä tuloina voidaan pitää palkkatuloja, eläkettä, asumistukea, lapsilisää sekä mahdollisia työttömyys-, sairaus- tai muita päivärahoja. (Hallipelto 2021, luku 13.1.) Taloustaidon haastattelemat nuoret kertovat

saavansa kertovat saavansa rahaa vanhemmilta ja sukulaisilta sekä töistä. Vanhemmilta voi saada rahaa esimerkiksi ennalta sovitun summan kuukausittain tai sitten tarpeen mukaan. (Airaksinen 2020.)

Tulojen jälkeen on selvitettävä menot. Myös menot voivat olla säännöllisiä tai epäsäännöllisiä. Säännöllisinä menoina voidaan pitää asumiskuluja, lainojen lyhennyksiä ja korkoja sekä elämiseen liittyviä menoja kuten ruoka, puhelinliittymä ja joukkoliikenteestä tai mahdolliset autoilusta aiheutuvat kulut. (Hallipelto 2021, luku 13.1.) Suurin osa nuorten menoista koostuu asumisesta, ruokakuluista, liikenteestä ja vapaa-ajasta. Tutkimusten mukaan nuoret taloudet kuluttavat rahaa enemmän vapaa-aikaan ja kulttuuriin verrattuna vanhempiin työssäkäyviin talouksiin. Erään tutkimuksen mukaan alle 20-vuotiailla rahaa kuluu suhteellisesti enemmän viihde-elektroniikkaan ja opiskeluihin, kun taas yli 20-vuotiailla keskimääräistä useammin rahaa kuluu esimerkiksi huonekaluihin, kodinkonehankintoihin ja lomamatkailuun. (Lehtinen & Peura-Kapanen 2011, 9.) Taloustaidon haastattelemat nuoret kertovat käyttävänsä rahaa muun muassa bussilippuihin ja oppikirjoihin. Silloin tällöin nuoret käyvät ystävien kanssa pizzalla tai kahvilla, mutta kuluttamisen sijaan nuorilla on kiinnostusta myös säästämiseen tulevaisuuden varalle. Yleisimpinä säästämisen kohteina ovat asunto ja elämykset. Nuoret kertovat myös miettivänsä tarkkaan ostoksiaan ja vertailevansa hintoja ennen ostopäätöksen tekemistä. (Airaksinen 2020.)

Kun tuloista ja menoista on saatu kokonaiskuva, on mahdollista tehdä budjetti eli oman talouden suunnitelma seuraavien kuukausien varalle. Budjetin avulla saadaan selville kuukausittaiset säännölliset tulot sekä päivittäiseen elämiseen kuluvat säännölliset menot. Huomioitavaa on tehdä seuranta ensin joitain kuukausia, sillä tulot ja menot voivat vaihdella kuukausittain. Hallipelto (2021, luku 13.1) korostaa oman talouden suunnittelussa tarpeiden ja toiveiden erottamista toisistaan. Menojen hallinnassa ensisijaisena tulevat säännölliset menot, jonka jälkeen vasta vähemmän tarpeelliset menot. Epävarmat menot voi sisällyttää budjettiin, mutta epävarmat tulot kannattaa jättää pois. Odottamattomiin menoihin on oman talouden suunnitelmassa hyvä varautua mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi ”varakassalla”. Nuorille säästämistä voi opettaa viikko- tai kuukausirahan avulla, jolloin myöhemmin omista kuukausituloista säästäminen voi jatkua luontevasti opittuna tapana (Autio ym. 2019, 12). Huolellisella oman talouden suunnittelulla voi saavuttaa vakaan taloudellisen tilan ja välttyä taloudellisilta vaikeuksilta. Oman talouden hallinta tuo turvallisuutta ja mielenrauhaa, kun tietää, mihin rahat riittävät. Lisäksi se tekee arjen valinnat näkyviksi ja voi kannustaa vastuullisempiin kulutustottumuksiin. (Takuusäätiö b.)

3.4 Lain näkökulma

Holhoustoimen tarkoituksena on valvoa niiden henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät vajaavaltaisuuden, poissaolon, sairauden tai muun syyn vuoksi voi itse pitää huolta taloudellisista asioistaan. Lain holhoustoimesta (442/1999) mukaan vajaavaltaisella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä ja sellaista 18 vuotta täyttänyttä henkilöä, joka on julistettu vajaavaltaiseksi. Vajaavaltaisen taloudellisia asioita hoitaa edunvalvoja. Alaikäisen edunvalvojina toimivat hänen huoltajansa, jollei toisin ole säädetty. Tuomioistuin voi kuitenkin vapauttaa huoltajansa edunvalvojan tehtävästä ja tarvittaessa määrätä alaikäisen edunvalvojaksi muun henkilön. Täysi-ikäisen edunvalvojana sen sijaan toimii henkilö, jonka holhousviranomainen tai tuomioistuin on tehtävään määrännyt.

Kaikki luonnolliset henkilöt eli ihmiset ovat syntymästä kuolemaan oikeuskelpoisia eli he voivat olla oikeuksien ja velvollisuuksien kantajina. Oikeuskelpoinen on kuitenkin eri asia kuin oikeustoimikelpoinen. Kaikki oikeuskelpoiset eivät ole oikeustoimikelpoisia eli kelpoisia itse määräämään oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Tällaista henkilöä kutsutaan vajaavaltaiseksi. Pääsääntöisesti vajaavaltainen ei saa hallita omaa omaisuuttaan tai tehdä merkittäviä sopimuksia tai muita oikeustoimia. Vajaavaltaisia ovat alle 18-vuotiaat ja sellaiset 18 vuotta täyttäneet, jotka tuomioistuin on julistanut vajaavaltaiseksi. Yleisimpiä syitä vajaavaltaiseksi julistamiseen on esimerkiksi sairaus ja vanhuus, joiden vuoksi henkilö ei yksin kykene ajamaan omia etujaan ja oikeuksiaan. Tällöin vajaavaltaiseksi julistaminen ja edunvalvonnan piiriin asettaminen voi suojata henkilöä esimerkiksi luovuttamasta omaisuuttaan liian halvalla tai ilmaiseksi tai tulemasta huijatuksi. (Minilex a.) Vaikka alle 18-vuotias ei ole alaikäisyytensä vuoksi oikeustoimikelpoinen, niin 15-vuotta täyttänyt henkilö on kuitenkin rajoitetusti oikeustoimikelpoinen. 15 vuotta täyttänyt voi esimerkiksi tehdä itsenäisesti töitä sekä solmia ja irtisanoa työsopimuksen. (Docuen juristit 2024.)

Vajaavaltainen ei lain mukaan kykene tekemään pätevästi oikeustoimia, minkä vuoksi edunvalvoja tekee oikeustoimia vajaavaltaisen puolesta. Alaikäisen edunvalvojina toimii yleensä hänen huoltajansa. Edunvalvojan tärkeimmät tehtävät ovat hoitaa päämiehensä omaisuutta ja taloudellisia asioita. Näiden lisäksi edunvalvojan on huolehdittava siitä, että päämies saa tarvittaessa sopivan huolenpidon, hoidon ja kuntoutuksen sekä riittävästi rahaa omaan henkilökohtaiseen käyttöönsä. Tarvittaessa edunvalvojan tulee tehdä yhteistyötä eri viranomaisen kanssa. (Docuen juristit 2024.)

Alaikäisen lapsen edunvalvoja voidaan vapauttaa vain merkittävän syyn vuoksi edunvalvojan tehtävästään. Edunvalvojan vapauttamista ja uuden määräämistä puoltavia syitä ovat esimerkiksi, kun edunvalvoja on käyttänyt alaikäisen varoja omiin tai muiden henkilöiden tarpeisiin tai laiminlyönyt lapsen vuosittain antamisen. Tuomioistuin käsittelee asian ja

vapauttaa edunvalvojan tehtävästään, jos edunvalvoja osoittautuu sopimattomaksi tai kykenemättömäksi tehtävään tai vapauttamiseen on jokin muu erityinen syy. Jos alaikäisen lapsen huoltaja itse pyytää vapautusta edunvalvojan tehtävästä, vapauttaminen vaatii siitä huolimatta erityisen syyn eikä syyksi riitä pelkkä haluttomuus hoitaa tehtävää. (Digi- ja väestötietovirasto.) Jos lapsen vanhempi kuolee ja lapsi jää tämän vuoksi kokonaan ilman edunvalvojaa, niin tuomioistuimen on määrättävä lapselle uusi edunvalvoja. (Minilex b.)

4 Nuoret pankin asiakkaina

4.1 18-vuotias pankin asiakkaana

Nykypäivän yhteiskunnassa käteisen rahan käyttö on vähentynyt, minkä vuoksi yhä nuoremmissa lapsilla ja nuorilla on käytössään pankkikortti ja pankkitunnukset. Lapsille ja nuorille suunnatut pankkipalvelut on mukautettu kullekin ikäryhmälle mahdollisimman sopiviksi ja turvallisiksi. Jo seitsemänvuotiaalle voidaan molempien vanhempien suostumuksella antaa pankkikortti. (Välimäki 2022.) Tässä luvussa käsitellään 18-vuotiaan pankin asiakkaan erityispiirteitä ja pankin 18-vuotishuoltoon liittyviä käytänteitä.

Kuten opinnäytetyön ensimmäisessä luvussa kerrottiin, täysi-ikäisyyden saavuttaminen tuo nuoren elämään useita oikeuksia ja velvollisuuksia, ja näin on myös talousasioissa. 18 vuotta täytettyään nuoresta tulee pankin silmissä itsenäinen pankin asiakas. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että vanhemmilta poistuu käyttöoikeus nuoren kaikkiin tileihin ja vastuu omista talousasioista siirtyy nuorelle itselleen. Tällöin nuori kohtaa usein ensimmäistä kertaa vastuun oman talouden suunnittelusta. Lisäksi pankkipalveluiden tarjonnan määrä lisääntyy ja nuorelle tulevat mahdolliseksi esimerkiksi erilaiset säästämisen ja sijoittamisen ratkaisut sekä luoton hakeminen. (Välimäki 2022.)

Useilla pankeilla on käytäntönä kutsua 18 vuotta täyttävä nuori tapaamiseen, jossa pankin toimihenkilö käy läpi pankkiasiakkuuteen liittyviä perusasioita nuoren kanssa sekä neuvoa ja opastaa nuorta pankkiasioden itsenäisessä hoitamisessa. Pankin 18-vuotishuollon yhteydessä on tavallista poistaa vanhempien käyttöoikeudet nuoren pankkitileihin. (Mattila 2019.) Tämän jälkeen huoltajilla ole enää oikeutta käyttää nuoren pankkipalveluita tai saada niistä tietoa, ellei nuori anna siihen erillistä suostumusta. Niin sanotun 18-vuotishuollon yhteydessä nuori saa usein myös käyttöönsä hänen nimissään olevat säästöt ja sijoitukset. (Nordea 2024.)

Useilla pankeilla on tarjolla nuorille etuja päivittäisiin pankkipalveluihin. Osuuspankki tarjoaa nuorille 18-29-vuotiaille päivittäispankkipalvelupaketin veloitusetta. Pakettiin sisältyy käyttötili, yksi maksukortti ja verkkopankkitunnukset digipalveluineen. Lisäksi alle 26-vuotiaalle Osuuspankki tarjoaa maksuttoman arvo-osuustilin sijoittamista varten sekä veloituksettoman opiskelijan luottokortin ilman opintopistevaatimuksia. (Osuuspankki.) Vastaavanlaisia etuja löytyy myös Nordealta, S-Pankilta ja Danske Bankilta.

Pankeilla ei sen sijaan ole tapana kutsua nuorta 18-vuotishuollon jälkeen enää systemaattisesti uuteen tapaamiseen, jossa nuoren taloudellista tilannetta päivitetäisiin, mutta nuori voi sen sijaan ottaa yhteyttä pankkiin milloin tahansa mitä tahansa pankin tarjoamia eri kanavia pitkin. Rajjaksen ja Uusitalon (2012, 26) mukaan nuoret kaipaisivat pankeilta

enemmän aktiivisuutta ja vastuuta asiakkaiden suuntaan, mutta toisaalta taas nuoret korostavat myös nuorten omaa vastuuta hakea tietoa. Osa tutkimukseen osallistuneista nuorista toivoi, että pankki esimerkiksi lisäisi henkilökohtaista neuvontaa ja seuraisi nuorten tilikäyttäytymistä, ja ottaisi yhteyttä asiakkaaseen, jos pankkitilin saldo alittaa tietyn rajan. Pankeilta kaivattiin myös enemmän nuorille suunnattua materiaalia, jossa talouden hallinnasta pyrittäisiin kertomaan ymmärrettävästi.

Sosiaalisen median kanavat ovat lisääntyneet nuorten yhteydenoton välineenä. Nordeaan tulee suuri osa nuorten yhteydenotoista sosiaalisen median kanavien kuten Snapchatin kautta. Yleisimmät nuorten kysymykset liittyvät opintolainaan, pankkikortin katoamiseen ja toimimiseen sekä siihen, mikä muuttuu, kun nuori täyttää 18 vuotta. Nuoret ovat kiinnostuneet yhä enemmän myös säästämisestä ja sijoittamisesta. (Mattila 2019.)

Täysi-ikäisellä henkilöllä on kaikissa Euroopan Unionin maissa oikeus avata pankissa käyttötili raha-asioiden hoitamista varten. Tiliin tulee saada myös maksukortti ja mahdolliset verkkopankkipalvelut. Tilin avaamisesta pankki voi kieltäytyä ainoastaan siinä tilanteessa, että asiakasta epäillään rahanpesusta tai terrorismin rahoituksesta tai asiakasta ei voida tunnistaa. (Neuvoja pankki- ja vakuutusasioihin 2023.) Pankilla, kuten kaikilla finanssipalvelun tarjoajilla, on lakisääteinen velvollisuus tuntea asiakkaansa ja varmistuttava asiakkaan oikeasta henkilöllisyydestä. Lisäksi asiakkaan tuntemiseen liittyy asiakkaan toiminnan ja taustojen tunteminen niin laajasti kuin asiakassuhde sitä edellyttää. Suomen lainsäädännössä on useita lakeja, jotka velvoittavat asiakkaan tuntemiseen. Tällaisia lakeja ovat muun muassa maksulaitoslaki, vakuutusyhtiölaki, sijoitusrahastolaki, luottolaitostoiminnasta annettu laki ja rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annettu laki. (Finanssivalvonta 2020.) Joissain EU-maissa tilin avaamisesta voidaan kieltäytyä myös siinä tilanteessa, jos asiakkaalla on kyseisessä maassa vastaava tili toisessa pankissa. (Neuvoja pankki- ja vakuutusasioihin 2023.)

4.2 Pankin yhteiskuntavastuu

Vastuullisuudesta puhutaan nykypäivänä paljon. Finanssialalla yleisesti vastuullisuus merkitsee kestävänsä kehityksen periaatteiden sekä alan yhdessä luomien käytänteiden kuten hyvän pankkitavan, arvopaperimarkkinatavan ja vakuutustavan noudattamista. Lainsäädännön lisäksi finanssiala huomioi toimintaansa liittyvät taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristövaikutukset. (Finanssiala 2024.) Tässä luvussa keskitytään käsittelemään pankkien yhteiskuntavastuuta nuorten taloudellisen osaamisen edistämässä ja tukemisessa.

Yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan Bénaboun ja Tirolen (2010, 1–19) mukaan yrityksen voitosta luopumista yhteiskunnallisen edun saavuttamiseksi. Yrityksen tulee vapaaehtoisesti

sopimuksellisia ja laillisia vaatimuksiaan laajemmin toimia yhteiskunnallisen hyvän tavoittelemiseksi jopa voitonmaksimoinnin kustannuksella. Pankit voivat toteuttaa yhteiskuntavastuutaan ottamalla talousosaamisen kehittämisen säännölliseksi osaksi toimintaansa.

Yrityksen yhteiskuntavastuu (*corporate social responsibility*) muodostuu taloudellisen ja laikiin perustuvan vastuun lisäksi eettisestä ja filantrooppisesta vastuusta. Lainmukainen vastuullisuus toteutuu, kun viranomaiset ja opetusala tarjoaa talouskasvatusta nuorille opetusjärjestelmän kautta. Eettisestä näkökulmasta vastuullisuuden voidaan nähdä laajenevan myös finanssialan toimijoiden taloudelliseen vastuuseen sekä median toimintaan. Filantrooppinen vastuu sen sijaan liitetään voittoa tavoittelemattomiin yhdistyksiin ja järjestöihin, jotka pyrkivät edistämään nuorten kuluttajien talousosaamista ja hyvinvointia esimerkiksi erilaisiin kampanjoihin ja ohjelmiin osallistumalla. (Raijas & Uusitalo 2012, 19.)

Suomalaiset pankit ovat tehneet paljon erilaisia toimia suomalaisten talousosaamisen parantamiseksi. Päivittäisessä asiakastyössä pankit kohtaavat ja neuvovat kymmeniä tuhansia asiakkaita vuosittain. Lasten ja nuorten taloustaitoja edistetään Suomessa aktiivisesti pankkien ja koululaitosten yhteistyöllä. Lisäksi pankit järjestävät eri kohderyhmille kuten nuorille ja ikäihmisille työpajoja ja osallistuvat erilaisiin hankkeisiin. Nuorille suunnattuja hankkeita ovat muun muassa Vamos-taloustaitohanke ja Rahaviikko. Pankkien ja Diakonissalaitoksen yhteinen Taloustaitohanke opettaa oman talouden hallintaa 16-29-vuotiaille nuorille. Hankkeessa nuorille tarjotaan mahdollisuus pohtia omaa rahan käyttöään ja taloudellisia toimintatapojaan sekä vahvistaa talousosaamistaan yhdessä eri pankkien edustamien asiantuntijoiden kanssa. Pankeista mukana ovat Osuuspankki, Nordea ja Danske Bank. Rahaviikko sen sijaan on vuosittain maaliskuussa järjestettävä oppimisympäristö verkossa, jota koulut voivat hyödyntää nuorten taloustaitojen edistämisessä. Finanssiyhtiöiden lisäksi Rahaviikossa ovat mukana Marttaliitto, Pörssisäätiö, Nuorten yrittäjyys ja talous NYT, Takuusäätiö, Kilpailu- ja kuluttajavirasto, Talous- ja velkaneuvonta sekä Valtionkonttori. (Karhunen 2023.)

Nordea on julkaissut verkkosivuillaan valmennuskokonaisuuden, joka on suunnattu kaikille talouden perusasioista kiinnostuneille, kuten esimerkiksi nuorille aikuisille, jotka ovat aloittamassa itsenäistä elämää tai harkitsevat ensiasunnon ostoa. Taloustaitovalmennus koostuu neljästä talouden teemasta, jotka ovat 1) taloussanasto, 2) säästäminen, 3) budjetointi ja 4) asuminen. Valmennuksessa osallistujat oppivat talouden peruskäsitteitä, säästämisen keinoja, budjetoinnin tärkeyttä sekä asumiseen liittyviä taloudellisia näkökulmia. Valmennuksen tavoitteena on edistää osallistujien taloudellista osaamista, jota hyödyntämällä osallistujat voivat oppia uusia toimintamalleja, taloudenhallinnan keinoja ja tehdä parempia taloudellisia päätöksiä. (Karhunen 2023.)

5 Kotona opittujen taloustaitojen periytyminen

Pääasiassa lasten ja nuorten tärkein kanava talousosaamisen oppimiseen on kansallinen koulujärjestelmä, mutta myös vanhempien rooli on merkittävä, sillä he voivat epävirallisella talouskasvatuksella täydentää tai jopa parantaa koulujärjestelmän tarjoamaa talouskasvatusta. Tutkimusten mukaan koulujärjestelmän virallisella talouskasvatuksella on myönteinen vaikutus alakouluikäisten taloudelliseen lukutaitoon, ja tätä talouskasvatuksen vaikutusta voidaan vahvistaa kotoa saatavalla epävirallisella talouskasvatuksella ja vanhempien toimilla, kuten viikkorahan antamisella ja antamalla vapautta sen käyttämiseen. (Hallipelto (2021, 39.3.)

Kotona opitut taloustaidot liittyvät sosiaalistumiseen. Hallipelto (2021, 39.3) jakaa taloudellisen sosiaalistumisen eksplisiittiseen ja implisiittiseen sosiaalistumiseen; Eksplisiittistä sosiaalistumista on vanhempien antama talouskasvatus, joka perustuu taloudellisten ilmiöiden ja kysymysten selittämiseen lapselle, kuten kuinka rahaa käytetään, miten pankkikortilla maksetaan ja miten budjetti laaditaan. Implisiittinen sosiaalistuminen liittyy rahan, kuten viikkorahan kokemiseen. Implisiittinen talouskasvatus voi olla myös lasten kuullen kotona keskustelua taloudellisista päätöksistä, hankinnoista ja siitä, mihin rahat riittävät. Lapset oppivat kuulemastaan keskustelusta ja seuraamalla vanhempiensa talouskäyttäytymistä.

Sosiaalistumisen muotojen lisäksi lasten ja nuorten taloudelliseen käyttäytymiseen vaikuttavat myös vanhemmilta opitut arvot, asenteet ja uskomukset. Lapsi oppii perheeltään taloudellisia taitoja ja käyttäytymismalleja, ja kotoa saadut kokemukset luovat pohjan taloudelliselle käyttäytymiselle. (Peura-Kapanen 2012, 9–10.) Suhtautuminen taloudellisiin kysymyksiin vaikuttaa suoraan taloudelliseen käyttäytymiseen. Arvot, asenteet ja uskomukset vaikuttavat henkilön taloudelliseen päätöksentekoon sekä taloudelliseen käyttäytymiseen ja tapoihin. Lisäksi ne voivat vaikuttaa taloustilanteen vakauteen ja tavoitteiden asettamiseen. Välinpitämätön asenne talousasioihin voi ajaa heikkoon talousosaamiseen ja huonoihin taloudellisiin päätöksiin. Positiivinen suhtautuminen talousosaamiseen sen sijaan vaikuttaa myönteisesti henkilön taloudellisiin tavoitteisiin ja esimerkiksi säästämiseen ja sijoittamiseen sekä tehokkaaseen talouden hallintaan. Tutkimukset osoittavat, että arvoilla ja asenteilla on jopa suurempi merkitys taloudelliseen käyttäytymiseen kuin tiedolla. (Hallipelto 2021, luku 37.1.)

On kuitenkin huomioitava, että nuoret ovat eriarvoisessa asemassa siinä, millaiset valmiudet ja lähtökohdat he saavat kotoa oman talouden hoitoon. Jos vanhemmilla ei ole tietämystä ja valmiuksia opastaa nuorta talousasioissa, myös nuorella on suurempi riski joutua taloudellisiin vaikeuksiin. (Peura-Kapanen 2014.) Useiden tutkimusten mukaan vanhempien sosioekonominen asema, koulutus sekä terveydellinen ja taloudellinen tila vaikuttavat

suoraan nuoren hyvinvointiin sekä nuoren mahdollisuuksiin kehittyä ja menestyä. Esimerkiksi yhä tänäkin päivänä vanhempien koulutus ja työura vaikuttavat nuoren omaan etene- miseen koulujen ja töiden suhteen. Tämä on hyvänä esimerkkinä siitä, kuinka myös talou- delliset taidot ja opit heijastuvat suoraan nuoren elämään. (Miesvirta & Partala 2021, 20.)

Taloulosaamisen kasvattaminen on tie, joka parhaimmassa tapauksessa alkaa lapsuuden varhaiskasvatuksessa ja jatkuu uuden oppimisena läpi elämän. Lapsille raha konkretisoituu hyödykkeen kautta ja lapset oppivatkin jo nuorina vaikuttamaan ja osallistumaan perheen hankintoihin. (Raijas & Uusitalo 2012, 10.) Raha on suomalaisessa kulttuurissa erityisesti aikuisille ollut aihe, josta ei mielellään puhuta julkisesti. Lapselle on tärkeää puhua rahasta ikätasonsa mukaisesti ja tehdä siitä arkinen asia, jotta lapsi ymmärtää rahan merkityksen ja sen, mihin ja miten sitä käytetään. Mitä varhaisemmassa vaiheessa rahasta aletaan kes- kustelevaan kotona, sitä paremmat valmiudet lapsi saa taloudelliseen tulevaisuuteen. Mi- käli lapsen kanssa ei puhuta rahasta, lapsi joutuu tekemään oman näkemyksensä rahasta ja sen käytöstä, mikä voi pahimmillaan aiheuttaa maksuongelmia ja holtitonta rahankäyttöä lapsen kasvaessa aikuiseksi. (Miesvirta & Partala 2021, 18.)

6 Taloustiedon opetus

6.1 Taloustiedon opetus suomalaisessa toisen asteen koulutuksessa

Kansallinen koulutusjärjestelmä on yksi tärkeimmistä lasten ja nuorten kanavista taloustaitojen opetuksen tarjoajana. Suomessa peruskoulun ja toisen asteen opetuksen opetussuunnitelmiin ei kuulu taloustietoa erillisenä oppiaineena, vaan talousopetus sisältyy eri oppiaineisiin eri koulutusasteilla. Taloustiedon opetusta on peruskoulussa sisällytetty muun muassa matematiikan, yhteiskuntaopin ja kotitalouden opetussuunnitelmiin. Myös lukiossa taloustiedon opetus on sisällytetty eri oppiaineisiin, painottuen erityisesti yhteiskuntaoppiin. Suomessa opettajilla on laaja vapaus valita opetuksessa käyttämänsä materiaalit, opetusmenetelmät ja teknologia. On myös tavallista, että koulun ulkopuoliset tahot tukevat koulussa toteutettavaa talousopetusta erilaisilla vierailuilla, materiaaleilla ja työpajoilla. Täydennyskoulutusta on saatavilla myös opettajille, jolloin ajantasaiset tiedot ja taidot on mahdollista saada myös kouluympäristöön. (Hallipelto 2021, luku 44.1.)

Lähtökohtana koulujen talouskasvatukselle on opettaa lapsille ja nuorille sellaisia asenteita, tietoja ja taitoja, jotka vahvistavat oman elämän ja talouden hallinnan taitoja, oma-aloitteisuutta sekä kykyä tehdä kestäviä kulutusvalintoja. Opetuksen tavoitteena on, että nuoret saavat valmiuksia työnteon kunnioittamiseen, oppivat hankkimaan ja soveltamaan taloutta ja yhteiskuntaa käsittelevää tietoa sekä ymmärtämään yrittäjyyden merkityksen osana yhteiskunnan hyvinvointia. Keskeistä on, että nuorilla on riittävät tiedot ja taidot omien jokapäiväisten taloudellisten päätösten tekemiseen sekä kykyä arvioida taloudellisia kysymyksiä myös eettisestä ja ympäristöystävällisestä näkökulmasta. (Suomen Pankki 2018, 28.)

6.2 Lukion opetussuunnitelma

Lukiokoulutuksen tarkoitus on vahvistaa yleissivistystä. Opetussuunnitelman arvoperusta rakentuu demokraattiselle aatteelle ja suomalaiselle sivistysihanteelle, jonka mukaan opiskelu ja uuden oppiminen uudistavat kulttuuria ja yhteiskuntaa. Yleissivistyksen nähdään koostuvan tiedosta, taidoista, arvoista, asenteista ja tahdosta, joiden avulla nuori kykenee itsenäiseen ja kriittiseen ajatteluun sekä osaa toimia vastuullisesti, yhteisöllisesti ja myötätuntoisesti samalla itseään kehittäen. Lukio-opintojen aikana opiskelija kartuttaa tietoaan ihmisistä, ympäristöstä, kulttuurista ja yhteiskunnasta samalla kun opetus valmistaa opiskelijaa ymmärtämään maailmassa ja elämässä vallitsevia keskinäisriippuvuuksia ja ilmiöiden laaja-alaisuutta. Tämän lisäksi lukiokoulutuksella on myös kasvatus- ja opetustehtävä. Lukiokoulutuksen aikana opiskelija rakentaa omaa identiteettiään, ihmiskäsitystään, maailmankuvaansa sekä paikkaansa maailmassa. Koulutus keskittyy kehittämään suhdetta menneisyyteen ja orientoitumaan tulevaisuuteen. Lukiokoulutus syventää oppilaan

osaamista ja kiinnostusta tieteeseen ja taiteeseen sekä kehittää valmiuksia tulevaisuuden työelämää ja elämänhallintaa varten. (Opetushallitus 2019, 16.) Nuorille tarkoitetun lukio-koulutuksen laajuus on 150 opintopistettä (Lukiolaki 714/2018, 10 §).

Lukiokoulutuksen opetussuunnitelmajärjestelmään sisältyy lukiolaki (714/2018), valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta (810/2018), Opetushallituksen määräys lukion opetussuunnitelman perusteista, koulutuksen järjestäjän hyväksymä opetussuunnitelma ja vuosittain laadittava opetussuunnitelmaan perustuva suunnitelma. Suomessa kaikkien lukiokoulutusta järjestävien tulee näiden lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan laatia paikallinen opetussuunnitelma. Opetus- ja kulttuuriministeriö voi joissain tilanteissa myös myöntää järjestäjälle erillisen järjestämisluvan erityiseen koulutustehtävään liittyen, jolloin määräys on huomioitava opetussuunnitelmaa laatiessa. Koulutuksen järjestäjän vastuulla on päättää, kuinka paikallinen opetussuunnitelma laaditaan lukion opetussuunnitelman perusteiden pohjalta. (Opetushallitus 2019, 13–14.)

Lukion opetussuunnitelmassa ei ole erikseen taloustietoa, vaan taloustieto on sisällytetty useisiin eri oppiaineisiin. Alla olevaan taulukkoon 1 on merkitty ne oppiaineet, joihin taloustieto sisältyy osana pakollisia opintoja ja kuinka monen opintopisteen verran. Opetusta annetaan keskimäärin 14 tuntia ja 15min opintopistettä kohden, mutta tämä ei sisällä opiskelijan omatoimista työskentelyä (Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta 810/2018, 11 §).

Opintojakso (opintopisteet)	Osa-alue (opintopisteet)
Matematiikan pitkä oppimäärä (18 op)	MAA9 Talousmatematiikka (1 op)
Matematiikan lyhyt oppimäärä (10 op)	MAB6 Talousmatematiikan alkeet (1 op) MAB7 Talousmatematiikka (1 op)
Yhteiskuntaoppi (6 op)	YH2 Taloustieto (2 op)

Taulukko 1. Taloustietoa sisältävät oppiaineet lukion opetussuunnitelmassa (Opetushallitus 2019)

Matematiikan pitkän oppimäärän talousmatematiikan opinnoissa tavoitteena on, että opiskelija oppii hyödyntämään matemaattisia valmiuksiaan talouden suunnitteluun, yrittäjyyteen, resurssien riittävyyteen ja kannattavuuden laskentaan. Lisäksi tavoitteena on soveltaa lukujonoja talouteen liittyvissä ongelmassa ja oppia soveltamaan taloudellisiin tilanteisiin soveltuvia matemaattisia malleja ja ymmärtämään niiden rajoitukset. Opintojakso keskittyy vähäisesti myös ohjelmistojen hyödyntämiseen laskelmien tekemisessä ja sovellusten

yhteydessä. Opintojaksolla keskitytään aritmeettiseen ja geometriseen lukujonoon ja niiden summiin, korkolaskuihin, talletuksiin ja lainoihin sekä taloudellisiin tilanteisiin soveltuviin matemaattisiin malleihin. (Opetushallitus 2019, 228.) Matematiikan pitkän oppimäärän opintopisteissä talousmatematiikan osuus on hyvin pieni osa opintokokonaisuutta.

Matematiikan lyhyen oppimäärän talousmatematiikan alkeiden opinnoissa tavoite on, että opiskelija hallitsee talousmatematiikan peruskäsitteet ja -taidot, syventää prosenttilaskennan taitojaan, oppii seuraamaan talouselämän asioiden kehittymistä ja osaa käyttää tietolähteitä ja ohjelmistoja laskelmien tekemisessä sovellusten yhteydessä. Opintojakson keskeisimmät sisällöt ovat suhteellinen osuus, vertailu ja muutoksen laskeminen, indeksi, yksinkertainen korko ja korkokäsite, verotus ja valuutat. Talousmatematiikan opintojakson sisältö ja tavoite ovat samat, kuin matematiikan pitkän oppimäärän talousmatematiikan opintojaksolla. (Opetushallitus 2019, 231–232.)

Yhteiskuntaopin taloustiedon opintojakso johdattaa opiskelijaa ymmärtämään talouden toimintaperiaatteita ja ajankohtaista talouspoliittista keskustelua. Opintojaksolla käsitellään mikro- ja makrotaloutta kotitalouksien, yritysten ja julkisen talouden näkökulmasta. Lisäksi perehdytään talouden ja politiikan symbioosiin sekä työnteon ja yrittämisen merkitykseen hyvinvointivaltion rahoittamisessa sekä huomioidaan myös talouden ja ympäristön suhdetta kestävä kehityksen kannalta. Opintojakson tavoitteina on, että opiskelija hallitsee kansantalouden peruskäsitteet, osaa tulkita talouteen liittyviä tilastoja ja kuvioita, osaa tehdä perusteltuja taloudellisia päätöksiä ja hallita sekä suunnitella omaa talouttaan, ymmärtää talouteen liittyviä uutisia ja osaa myös arvioida kriittisesti talouskeskustelussa esitetyjä argumentteja sekä arvioida talouspoliittisten päätösten eri vaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia. Lisäksi opiskelija ymmärtää yrittäjyyden ja työnteon taloudellisen merkityksen yhteiskunnassa. Opintokokonaisuus koostuu kansantaloudesta, markkinoista, suhdanteista ja talouselämästä, talouspolitiikasta ja Suomen kytkeytymisestä globaaliin talouteen. (Opetushallitus 2019, 293–294.)

Edellä mainittujen opintokokonaisuuksien erikseen mainittujen osa-alueiden lisäksi taloustietoa sivutaan historian opintokokonaisuuden sisällä aiheina rahatalouden ja kaupan kehitys, jälkiteollinen yhteiskunta ja globaali talous sekä taloushistoriallinen kehitys. (Opetushallitus 2019, 284.) Aiheet liittyvät pääasiassa makrotalouteen, joten niitä ei ole huomioitu tässä opinnäytetyössä, joka keskittyy pääasiassa yksilön talousosaamiseen.

6.3 Ammatillisen oppilaitoksen opetussuunnitelma

Ammatillinen koulutus on toisen asteen perustutkintoon johtavaa koulutusta. Ammatillisessa perustutkinnossa opiskelija saa laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet ja

osaamisen tietyn alan työtehtäviin. Ammatillisen tutkinnon tarkoitus on auttaa työllistymisessä ja jo työelämässä oleville ne voivat tarjota mahdollisuuden päivittää ja hankkia uutta osaamista. Lisäksi ammatillinen koulutus antaa opiskelijalle valmiuksia yrittäjyyteen sekä jatko-opintoihin. Ammatilliset perustutkinnot ovat laajuudeltaan 180 osaamispistettä. (Opintopolku.)

Perusopetuksen päättäneistä nuorista noin joka toinen hakeutuu opiskelemaan ammatilliseen oppilaitokseen. Ammatilliseen koulutukseen hakeudutaan myös jo työelämässä ollessa lisä- ja täydennyskoulutukseen tai uudelleen kouluttautumaan toiseen ammattiin. Ammatillisista tutkinnoista vuonna 2022 suosituimmat olivat sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto, liiketoiminnan perustutkinto ja sähkö- ja automaatioalan perustutkinto. (Opetushallitus b.)

Ammatillisen koulutuksen järjestäminen edellyttää opetus- ja kulttuuriministeriöltä hake-
musta vastaan myönnettyä tutkintojen ja koulutuksen järjestämislupaa. Järjestämislupa voidaan myöntää kuntayhtymälle, kunnalle tai rekisteröidylle säätiölle tai yhteisölle. Järjestämisluvan saaminen edellyttää koulutuksen ja tutkintojen tarpeellisuutta huomioiden valtakunnalliset ja alueelliset osaamistarpeet sekä jo tarjolla olevien tutkintojen ja koulutuksen tarjonta. Koulutusta ei saa järjestää taloudellisen voiton tavoittelemiseksi. Järjestyslupa voidaan myöntää sellaisille hakijoille, joilla on koulutuksen järjestämiseksi tarvittava osaaminen ja riittävä yhteistyö työ- ja elinkeinoelämän kanssa sekä vaaditut edellytykset koulutuksen ja tutkintojen asianmukaiseen järjestämiseen. (Partanen 2023.) Laki ammatillisesta koulutuksesta (531/2017) säättää opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan kuuluvista ammatillisista tutkinnoista, ammatillista osaamista järjestävästä koulutuksesta sekä ammatillisen osaamisen todentamisesta ja osoittamisesta. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017, 1 §.)

Ammatillisten tutkintojen sisällöt eroavat toisistaan, sillä opintokokonaisuuden sisältöön vaikuttaa ammatti, johon tutkinto johtaa. Ammatilliset perustutkinnot sisältävät kuitenkin kaikille aloille yhteisiä tutkinnon osia. Alla olevaan taulukkoon 2 on merkitty ne oppiaineet, joihin taloustieto sisältyy osana pakollisia opintoja ja kuinka monen opintopisteen verran. Yksi osaamispiste vastaa vähintään 12 tuntia opiskelijan työtä (Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta 583/2021, 10 a §).

Opintojakso (osaamispisteet)	Osa-alue (osaamispisteet)
Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen (6 osp)	Osa opintokokonaisuutta: Matematiikka ja matematiikan soveltaminen: Perusmatematiikan käyttö työ- ja arkielämässä (4 osp)
Yhteiskunta- ja työelämäosaaminen (9 osp)	Osa opintokokonaisuutta: Yhteiskunnassa ja kansalaisena toimiminen - Oman talouden suunnittelu ja talouteen liittyvien riskien arviointi (2 osp)

Taulukko 2. Taloustietoa sisältävät oppiaineet ammatillisessa perustutkinnossa (Opetushallitus c)

Matemaattis-luonnontieteellinen opintokokonaisuus sisältää osion perusmatematiikan käyttö työ- ja arkielämässä, joka sisältää yhtenä aihealueena talousmatematiikan laskelmien ymmärtämisen. Muita osioita ovat loogisen päättelykyvyn, matemaattisten menetelmien ja apuvälineiden käyttö matemaattisten ongelmien ratkaisemisessa, tulosten oikeellisuuden, suuruusluokan ja käytetyn ratkaisumenetelmän arviointi ja matemaattisen osaamisen arviointi ja merkityksen tunnistaminen. Nämä osiot eivät sisällä itsessään taloustietoa, vaikka osa-alueilla käydään läpi peruslaskutoimituksia, kokonais-, desimaali- ja murtolukuja, prosenttilaskuja ja laskelmia, yksikkömuunnoksia ja omien vahvuuksien ja heikkouksien tunnistamista matemaattisessa osaamisessaan ja matematiikan merkitystä työvälineenä arki- ja työelämässä. Ammatillinen perustutkinto pakollisten oppiaineiden osalta sisältää siis melko vähäisesti taloustietoa. Talousmatematiikan laskelmat sisältyvät yhden osaamispisteen kokonaisuuteen peruslaskutoimitusten, pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimitusten, geometrian ja ensimmäisen asteen yhtälöiden lisäksi. Valinnaisena kurssina opiskelijalla on mahdollisuus ottaa talousmatematiikan soveltamisen opintojakso, joka keskittyy kustannus- ja kannattavuuslaskentaan, vertailuun ja näiden pohjalta tehtäviin johtopäätöksiin. (Opetushallitus c.)

Yhteiskunta- ja työelämäosaamisen opintokokonaisuudessa yksi kolmannelta opinto-osista on oman talouden suunnittelu ja talouteen liittyvien riskien arviointi. Opinto-osion tavoitteena on, että opiskelija osaa arvioida ja tunnistaa omaan talouteensa vaikuttavia tekijöitä, budjetoida tulojaan ja menojaan, suunnitella hankintoja, vertailla erilaisia rahoitusvaihtoehtoja, asettaa taloudellisia tavoitteita ja ennakoida talouteensa vaikuttavia riskitekijöitä elämän eri tilanteissa. Kaksi muuta opintokokonaisuuden osa-alueita ovat suomalaisessa yhteiskunnassa toimiminen ja yhteiskunnan palvelujen käyttö ja kuluttajana toimiminen. (Opetushallitus c.)

Lukion opetussuunnitelmaan sisältyy taloustietoa hieman enemmän. Molemmissa toisen asteen koulutuksissa on mahdollista lisätä taloustiedon osuutta opetussuunnitelmassa vapaavalinnaisilla opinnoilla, mutta sekä lukion että ammatillisen oppilaitoksen kaikille yhteisinä ja pakollisina oppiaineina taloustaito jää vähäiseksi.

6.4 Nuorten talousosaaminen tulevaisuudessa

Talousosaamisen opetus on uusien haasteiden edessä. Taloudellisen ympäristön muutokset ja digitalisaatio ovat luoneet uusia mahdollisuuksia mutta myös haasteita talousosaamiseen sekä rahoituspalveluiden käyttöön ja saatavuuteen. Taloudelliset riskit ovat kasvaneet erilaisten väärinkäytösten, kuten huijausten ja petosten myötä. Digitaalisesta talousosaamisesta onkin tullut ratkaisevan tärkeä talousosaamisen muoto. Uudet teknologiset innovaatiot, kuten verkkoasiointi, pilvipalvelut ja mobiilisovellukset muuttavat sitä, kuinka ihmiset käyttävät rahoituspalveluita ja -tuotteita, tekevät taloudellisia päätöksiä ja ylipäätään hoitavat omaa talouttaan. Lisäksi 2020-luvulla taloudenhallintaan ja kulutuskäyttäytymistä koskeviin päätöksiin vaikuttaa entistä enemmän myös yhteiskunnallistaloudelliset vaikutukset kuten ilmastonmuutos, halpa- ja lapsityövoiman käyttö, epäsuotuisat työolot sekä ekologisuus. Nämä ja monet muut yhteiskunnallistaloudelliset kysymykset tulevat Hallipellon (2021, luku 39.1) mukaan muodostamaan kasvavan osan talousosaamisen opetuksen sisällöstä ja koulutuksesta 2020-luvulla. Heikko talousosaaminen voi luonnollisesti johtaa huonosti perusteltuihin taloudellisiin päätöksiin ja seurauksiin. Talousosaamisella on siis merkittäviä vaikutuksia paitsi henkilökohtaiseen talouteen kuin myös koko kansantalouteen.

Digitalisaation aikana kuluttajalta vaaditaan uudenlaista talouslukutaitoa. Kuluttajan ympäristö on muuttunut kivijalkakaupoista ja käteismaksusta reaaliaikaiseen, digitaaliseen maksamiseen, jossa hyödynnetään eri alustoja, laitteita ja sovelluksia. Digitaaliset alustat ovat tuoneet tarjolle lukemattoman määrän eri palveluntarjoajia ja tuotevalikoimaa. Kuluttajalta vaaditaan digitaalista lukutaitoa ja virtuaalisen sisällön hahmottamista. On osattava tutustua uusiin maksutapoihin ja rahoitustuotteisiin, niiden riskeihin sekä valita niistä itselle sopivimmat. Myös perusasiat digi- ja virtuaaliturvallisuudesta tulee olla hallinnassa. Digitalisaation nopeassa kehityksessä lainsäädäntö tulee perässä. Kuluttajan tulee olla tietoinen, ettei lainsäädäntö ole turvaamassa kuluttajan jokaista askelta ja ostopäätöstä. (Suomen Pankki 2018, 14.)

Tulevaisuuden talousosaamisessa korostuu myös tietoisuus omista oikeuksistaan kuluttajana. Erilaiset immateriaalioikeudet, sovellukset, sisällöt ja niiden omistajuussuhteet tulevat vaatimaan lainsäädännön päivittämistä ja uudelleentulkintaa. Lisäksi alusta- ja jakamistalous jatkavat kehittymistään, ja vastuun rajanveto erityisesti ongelmatilanteissa tulee olemaan tärkeässä roolissa. Lainsäädäntöä kehitetään jatkuvasti vastaamaan paremmin

muuttuvan maailman tarpeita, mutta varmasti vielä pitkään tulee löytymään rajapintoja, joihin vanhat lainsäädännöt ja pelisäännöt tulevat soveltumaan huonosti tai eivät lainkaan. (Suomen Pankki 2018, 15.)

Digitaalisten palveluiden yleistyessä tulee tulevaisuudessa kiinnittää entistä enemmän huomiota niihin yhteiskunnan erityisryhmiin, jotka eivät jonkin toimintarajoitteen vuoksi kykene ottamaan käyttöön digitaalisia palveluita. Myös tällaisten henkilöiden tulee voida asioida ja toimia yhteiskunnassa muutoin kuin digitaalisesti ja heille on turvattava pääsy palveluihin ilman kohtuuttomia ehtoja palveluiden saavutettavuudessa. On tärkeää tunnistaa ennalta mekanismit, jotka voivat syrjäyttää ihmisiä yhteiskunnan kehityksestä. Tämä vaatii yhteiskunnan toimijoilta vahvaa roolia ja vastuuta yhteisistä pelisäännöistä muuttuvassa maailmassa ja varautumista tulevaisuuden skenaarioihin hyvissä ajoin, siltä osin kuin se on mahdollista. (Suomen Pankki 2018, 16.)

7 Haastatteluiden toteutus

7.1 Tutkimusongelma

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, mikä on pankin 18-vuotishuollon merkitys nuoren talouskasvatuksessa. Pää tutkimuskysymystä tukevat alatutkimuskysymykset, joiden avulla selvitetään, kuinka taloustaitoa opetetaan toisen asteen oppilaitoksissa, kuinka nuoren talousosaamiseen vaikuttaa kotona opittu ja mikä on pankin yhteiskuntavastuu nuoren talousosaamisen kehittämisessä.

7.2 Aineiston analysointi

Kuten johdannossa kerrottiin, opinnäytetyön empiirinen osuus toteutetaan kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena, jossa haastatellaan täysi-ikäistyvien nuorten parissa työskenteleviä eri ammatinharjoittajia: pankin työntekijää, lukion opettajaa, ammattikoulun opettajaa sekä sosiaalityöntekijää. Kokonaiskäsityksen rakentamiseksi tutkimuksessa haastatellaan pankin työntekijän lisäksi myös muita tahoja, joilla on ratkaiseva vaikutus nuoren talouskasvatukseen, ja he myös toisaalta näkevät työssään, millaiset nuorten taloustaidot ovat.

Haastattelut toteutetaan puolistrukturoituina haastatteluina ja ne nauhoitetaan, tallennetaan ja litteroidaan. Haastattelumuodoksi valikoitui puolistrukturoitu haastattelu, koska se sopii tilanteisiin, joissa haastattelulla halutaan saada tietoa juuri tietyistä asioista, jolloin haastateltavalle ei jää aiheen suhteen suuria vapauksia haastattelutilanteessa. (Puusniekka & Saaranen-Kauppinen 2006, 57.) Lopuksi arvioidaan haastatteluja ja niiden kautta esiin tulleita näkökulmia 18-vuotiaiden nuorten talousosaamisesta sekä mietitään myös mahdollisia puutteita, kehitysideoita ja jatkotutkimusehdotuksia.

7.3 Tulokset

Nuorten taloustaidot

Tutkimuksesta käy ilmi, että 16–20-vuotiaiden taloustaidot ovat erittäin vaihtelevia. Eniten nuorten talousosaamiseen vaikuttaa kotoa saadut talouskäyttäytymisen mallit ja nuorten oma kiinnostus talousasioihin. Kaikki haastateltavat olivat yhtä mieltä siitä, että nuorten talousosaaminen on erittäin vaihtelevaa. Niin pankin toimihenkilön, lukion opettajan ja ammattikoulun opettajan näkökulmasta nuorten taloustiedot ja -taidot riippuvat paljon kotoa saatavasta talouskäyttäytymisen mallista sekä kuinka on puhuttu päivittäisistä raha-asioista, niiden hoitamisesta, säästämisestä ja rahasta yleensä. Lukion opettaja kertoo, että useat nuoret eivät esimerkiksi tiedä, paljon vanhemmat saavat palkkaa. Suurin osa 18

vuotta täyttävistä nuorista on jo saanut tililleen kesätyöansioita, ehkä säästänytkin ja tottunut käyttämään verkkopankkia, mutta pankin toimihenkilö tuo kuitenkin esiin, että pienellä osalla 18-vuotishuoltoon tulevista nuorista ei välttämättä ole vielä pankkikorttia eikä verkkopankkia itsenäisesti käytössä. Tällaisessa tilanteessa viikkoraha on voitu antaa nuorelle käteisenä ja se on sitä mukaan käytetty. Usealle 18-vuotishuoltoon tulevalle nuorelle esimerkiksi ASP-säästäminen on vieras asia, eikä nuorella ole siitä usein tietoa ennestään.

Se on aika vähäistä se palkkapuhe.

Pankin toimihenkilö kuvaa 18-vuotiasta nuorta epävarmaksi ja oman talouden käsittäminen pitkällä tähtäimellä voi olla vielä haastavaa. Yleisesti 18-vuotias on oman talouden suhteen kiinnostunut lyhyen tähtäimen taloudellisista tavoitteista, kuten pankkikortin ja verkkopankin toimimisesta. Jos esimerkiksi verkkopankkiin kirjautuminen ei onnistu, ongelma täytyy saada nopeasti korjatuksi. Säästämistä ei välttämättä vielä nähdä ajankohtaisena. Jos nuori sen sijaan on nähnyt kotona säästämisen mallin, ja vanhemmat ovat kuukausittain säästäneet nuorelle pesämunaa, myös nuori voi olla kiinnostunut säästämisen jatkamisesta. Perheiden eriarvoisuuden näkee erityisesti silloin, jos on kyseessä vähävaraisempi perhe, jolla ei ole ollut mahdollista säästää. Tällöin nuoren kannustaminen säästämiseen voi olla haasteellista, kun nuorella ei ole käytännön kosketuspintaa säästämiseen eikä hän ole nähnyt siitä mallia. 18-vuotishuollon yhteydessä pankki käy läpi nuoren sen hetkistä taloustilannetta, voimassa olevia pankkipalveluita ja informoi tärkeistä aiheista, kuten säästämisestä ja kulutusluottojen riskeistä. Samassa yhteydessä myös päivitetään pankkipalveluita, lisätään uusia ja tarvittaessa poistetaan vanhoja.

Myös sosiaalityöntekijän mukaan 16–20-vuotiaiden sosiaalihuollon asiakkaiden talousosaamisen hajonta on suurta, eikä ikää nähdä takeena siitä, että raha-asiat onnistuisivat. Toisaalta myöskään perheen taloudellinen tilanne ei vaikuta taloudenhallinnan onnistumiseen. Sosiaalihuollon piirissä moniongelmaisuus heijastuu luonnollisesti myös talousasioihin. Useilla nuorilla elämä on hyvin hektistä ja kaikki raha, mikä tulee, myös menee nopeasti ja kaverilta lainaaminen on yleisempää. Sosiaalihuollon asiakkailla talouden hallinnan tuen tarve katsotaan asiakkaan tilanteen mukaan. Tuki voi olla sivusta seuraamista tai sitten konkreettista apua laskujen maksussa tai budjetoinnissa. Tuen määrään vaikuttaa myös, kuinka vastaanottavainen asiakas on avulle. Sosiaalihuollon asiakkailla on usein pääongelmana jokin muu kuin taloushuoli, mikä voi häiritä oman talouden hallintaan keskittymistä, mutta nuorten taloudenhallinnan valmiuksiin pyritään sosiaalihuollossa panostamaan.

Taloustiedon opetuksen riittävyys

Kaikkien haastateltavien mielestä taloustiedon opetus kouluissa on liian vähäistä. Lukion opettaja korostaa erityisesti käytännön taloustaitoihin panostamista sekä henkilökohtaiseen talouteen ja arjen hallintaan keskittyvää opetusta, jotta oppilaat oppisivat liittämään isommat talouden ilmiöt osaksi omaa konkreettista arkea ja sitä, kuinka esimerkiksi inflaatio ja korkojen nousu vaikuttavat ruokaostosten hintaan. Lukiossa on ollut pitkään valinnaisissa opinnoissa tarjolla Henkilökohtaisen talouden kurssi, jonka suorittaa 1200 opiskelijasta vuosittain noin 60 opiskelijaa.

Se, että ymmärtää, mitä Yhdysvaltojen markkinoilla tapahtuu, on tietysti tärkeätä, mutta tärkeempää olis ymmärtää, mitä siellä omalla pankkitilillä tapahtuu.

Ammatillisen oppilaitoksen opetussuunnitelmaan kuuluu opintojakso Yhteiskunnassa ja kansalaisena toimiminen, joka sisältää 2 osaamispisteen osa-alueen Oman talouden suunnittelu ja talouteen liittyvien riskien arviointi. Ajallisesti opintojaksolle jää aikaa noin 12 tuntia, minkä ammattikoulun opettaja näkee määrällisesti pienenä. Valinnaisissa kursseissa ei ole tarjolla henkilökohtaisen talouden kurssia, vaan taloustaito on sisällytetty tiettyihin valinnaisiin kursseihin. Lukiossa taloustiedon opetukseen sisältyy enemmän kansantaloutta ja talouden laajempia ilmiöitä, kun taas ammattikoulun opettajan mukaan kaikille yhteisellä opintojaksolla käsitellään käytännönläheisesti oman talouden hallintaa, jota harjoitellaan tunneilla käytännön esimerkein kuten budjetoimalla ja käymällä läpi säästämisen keinoja. Myös pankin toimihenkilö ja sosiaalihuollon työntekijä toivoisivat kouluihin lisää taloustiedon opetusta.

Taloustaitojen kiinnostavuus

Vaikka taloustaitojen opetusta kouluihin toivottiin lisää, niin sekä lukion opettajan että ammattikoulun opettajan mukaan nuoret ovat erittäin kiinnostuneita talousasioista ja oman talouden hallinnasta, vaikka osaamisen tasoissa on suuria eroja. Säästämisen ja sijoittamisen nuoret kokevat kiinnostavimpana aihealueena kuin kansantalouden. Talousasioiden kiinnostavuuden arviointi voi kuitenkin oppitunnilla olla haastavaa, sillä oppilaat ovat erilaisia. Jotkut osallistuvat aktiivisesti tunnilla keskusteluun ja jakavat osaamistaan sekä kokemuksiaan, kun taas toiset oppivat seuraamalla keskustelua, ja osaa ei välttämättä juuri kiinnosta opetuksen sisältö. Haasteena koetaan taloustaitojen opettaminen nuorelle, jolla ei ole motivaatiota opiskeluun.

Sekä ammattikoulussa että lukiossa nuorten motivaatiota yritetään lisätä sisällyttämällä opetukseen käytännöllisyyttä ja ajankohtaisia aiheita sekä osallistamaan oppilaita. Erityisesti nuoret ovat kiinnostuneita sellaisesta taloustaidosta, joka on tulossa konkreettisesti osaksi heidän elämäänsä lähitulevaisuudessa.

Selkeä sellainen haave kun kysyn opiskelijoilta, että minkälaisia toiveita teillä on tälle tunnille, niin aika usein tulee kurssilla vastaan, että näytä ja opeta meille se, että miten maksetaan lasku.

Lukion opettaja korostaa lisäksi lähiopetuksen suosiota ja kertoo oppilaiden kaipaavan nimenomaan tunneilla läsnä olemista, kysymistä ja keskustelua osana opiskelua. Myös pankin toimihenkilö kertoo nuorten olevan kiinnostuneita omista raha-asioistaan. Sosiaalityön asiakkailla motivaatio taloudenhallintaan vaihtelee, ja rahahuolien takaa voi löytyä herkemmin mielihyvää tavoittelevia ostopäätöksiä sekä ärsykkeisiin vastaamista, joiden vuoksi esimerkiksi vuokranmaksuun varatut rahat voivatkin mennä muihin tarkoituksiin.

Sosiaalisen median rooli talouskasvatuksessa

Digitalisaation vaikutus on nähtävillä kaikilla erikoisaloilla positiivisena kehityksenä. Teknologia ja sosiaalinen media on lisännyt nuorten mahdollisuuksia etsiä tietoa taloudellisista ilmiöistä, ajankohtaisista aiheista ja vertaisryhmän kokemuksista. 16–20-vuotiaat nuoret ovat syntyneet teknologian aikakautena, joten he ovat sisäistäneet teknologian ja sosiaalisen median osaksi arkeaan. Pankkiin nuoret ovat yhteydessä useimmiten verkkoviestillä, joissain asioissa he voivat tulla paikan päälle konttoriin. Sosiaalisessa mediassa puhutaan paljon taloudellisen riippumattomuuden tavoittelusta jo melko nuorella iällä, mutta pankin 18-vuotishuolloissa taloudellisen riippumattomuuden haaveet eivät näy. Lukion ja ammattikoulun opettajat kertovat ilmiön näkyvän jossain määrin oppitunneilla, mutta ammattikoulun opettajan näkemyksestä nuoret keskittyvät enemmän maltilliseen vaurastumiseen kuin äkkirikastumiseen. Lukion opettaja varoittaa sosiaalisessa mediassa menestystarinoiden korostamista ja varoittaa myös riskeistä, joita ei ehkä jaeta yhtä herkästi muiden tietoisuuteen kuin onnistumisia.

Sellainen ajatus siitä, että se sellainen vaurastuminen ja taloudenhallinta tulisi sitä kautta, että opiskellaan ja tehdään töitä, niin se on vähän niinku vanhanaikaista, että nyt etsitään sitä pikavoittoa ja siinä on kyllä somessa iso rooli.

Nuoret ovat aikaisempaa kiinnostuneempia säästämisestä ja sijoittamisesta, mikä näkyy hyvin myös oppitunneilla. Sosiaalisen median hyviksi puoliksi nähdään tietoisuuden lisääntyminen, hyvät esimerkit ja vertaistuellinen vaikutus, mutta ammattikoulun opettaja kokee sosiaalisen median luovan nuorille myös paineita kuulua joukkoon omassa vertaisryhmässään. 16–18-vuotias kokee tärkeäksi tulla hyväksytyksi ja kuulua joukkoon, esimerkiksi pukeutumalla vertaisryhmässä tietynlaisiin ja tietyn merkiksiin vaatteisiin tai omistamalla tietynlaisen auton. Ikävimmillään paineet voivat ajaa nuoren heikkoon taloustilanteeseen, jos hankintoihin ei olisi varaa, mutta paineet joukkoon kuulumisesta ajavat siitä huolimatta ostopäätökseen.

Yhteistyö kolmansien sektoreiden kanssa

Pankissa, lukiossa ja ammattikoulussa tehdään aktiivisesti yhteistyötä kolmansien sektoreiden kanssa nuorten talousosaamisen edistämiseksi. Pankista käy työntekijöitä vierailmassa kouluissa ja kertomassa nuorille talousasioista. Lukiossa ja ammattikoulussakin vierailijoita on käynyt. Ammattikoulun opettaja kertoo hyödyntävänsä pankeilta saatua materiaalia myös opetuksessa. Lukion opettaja suhtautuu varovaisemmin yksittäisen pankin tarjoamaan opetusmateriaaliin ja kertoo kaivanneensa jo pidempään Finanssialalta selkeää opintokokonaisuutta, jota opettajat voisivat hyödyntää opetuksessaan. Sosiaalityössä sen sijaan vierailijoita ei ole käytetty, mutta yhteistyötä tehdään esimerkiksi pankkien kanssa silloin, jos ollaan nuoren apuna talousasioiden hoitamisessa. Talousasioissa nuorten avun tarve ja avun vastaanottaminen vaihtelevat paljon asiakaskohtaisesti. Nuorten sosiaalityössä yhteistyötä tehdään myös edunvalvonnan kanssa.

Nuorten taloustaitojen edistäminen

Lukion opettaja toivoisi opetussuunnitelman pakollisiin opintoihin mukaan käytännöllistä oman talouden hallinnan kurssia, jossa käsiteltäisiin nuorille sillä hetkellä ja lähitulevaisuudessa ajankohtaisia asioita, kuten työnhakua, asunnon hankkimista, mahdollista työttömyyttä, sosiaalietuuksien kuten opintotuen varassa elämistä, sijoittamista ja vakuutusasioita. Tällainen kurssi valinnaisista opintojaksoista löytyy, mutta lukion opettaja korostaa lukion talousopin olevan teoriapainotteista ja opetuksen kaipaavan päivittäisiä taloudellisia kansalaistaitoja vahvistavaa näkökulmaa. Ammattikoulun opettaja sen sijaan kokee opetuksen olevan käytännönläheisempää, mutta toivoisi taloustaidoille enemmän tilaa opetussuunnitelmassa. Pankki tarjoaa nuorille runsaasti tietoa ja opastusta omien talousasioiden hoitamiseen, mutta pankin toimihenkilö korostaa myös nuorten omaa vastuuta.

Sosiaalityöntekijä nostaa esiin sosiaalityön niin sanottuja korjaavia toimia, joilla syödään uskottavuutta ja jotka eivät välttämättä toimi siinä, mihin ne on alun perin tarkoitettu eli oman talouden hallinnan harjoitteluun. Esimerkkinä hän mainitsee puskuritoiminnan, jossa

nuorelle on annettu rahaa talvitakin ostamista varten, ja nuori onkin ostanut rahoilla itselleen jotain muuta. Tällaisessa tapauksessa sosiaalihuollon puskurirahastosta nuorelle voidaan antaa rahaa uuteen talvitakkiin.

Pankin 18-vuotishuolto

Pankin 18-vuotishuolto on yleensä se hetki, jolloin nuorelle konkretisoituu oma talous ja sen hallinta. 18-vuotishuollossa pankin toimihenkilö käy nuoren kanssa läpi käytössä olevia palveluita ja kertoo monipuolisesti eri rahoituspalveluista, säästämisen vaihtoehdoista sekä riskeistä. Tarvittaessa poistetaan turhia palveluita ja avataan uusia. Pankissa tapahtuvalla yhdellä käynnillä ei kuitenkaan voida taata nuoren taloudellista pärjäämistä. Pankin toimihenkilö korostaa, että pankki antaa nuorelle hyvät eväät kohti taloudellista itsenäistymistä, mutta vastuu omasta taloudesta on lopulta nuorella itsellään. Pankki ei seuraa nuorten talouskäyttäytymistä tai kutsu systemaattisesti nuorta tapaamiseen 18 vuotta täyttämisen jälkeen. Pankin toimihenkilön mukaan nuoret ottavat 18-vuotishuollon jälkeen pankkiin yhteyttä yleisimmin akuuteissa asioissa, kuten verkkopankin lukituessa tai opintolaina-asioissa, mutta kun nuori ottaa yhteyttä pankkiin, tällöin usein käydään läpi myös muita asioita ja nuoren kokonaistilannetta.

Jos ajattelee vaikka sellasta kymmentä vuotta taaksepäin, niin on ne nuoret valveutuneempia kuin mitä silloin on ollut.

Pankin 18-vuotishuolto oli pankin toimihenkilöä lukuun ottamatta haastateltaville melko vieras käsite ja käytäntö, vaikka se nähtiin erittäin hyödyllisenä. Sekä lukion opettaja että sosiaalityöntekijä toivoivat, että pankki korostaisi 18-vuotishuolloissa pitkäjänteistä talouskäyttäytymistä ja varoittaisivat mahdollisista riskeistä esimerkiksi kulutusluottoihin liittyen.

Taloustaitojen periytyminen

Taloustaitojen ja taloudellisen käyttäytymisen periytyminen näkyvät niin kouluissa, kotona kuin pankissa. Pankin 18-vuotishuolloissa käyvillä nuorilla voi olla hyvin erilaiset lähtökohdat itsenäiseen taloudenhallintaan. Nuoret, joiden kanssa ei ole kotona puhuttu talousasioista, erottaa pankin toimihenkilön mukaan hyvin. Tällaisilla nuorilla ei ole välttämättä ollut aikaisemmin mitään pankkipalveluita tai korttia käytössä, vaan näitä käydään ehkä ensimmäistä kertaa läpi pankissa. Vastaavasti on niitäkin nuoria, joilla on jo tähän mennessä ollut pankkikortti, verkkopankki ja sijoituksia. Molempia ääripäitä on olemassa, mutta valtaosa kuuluu tälle välille, eli jotain pankkipalveluita on jo ollut käytössä ennen 18 vuotta

täyttämistä. Yleistä on, että nuorelle tullaan avaamaan pankkitili noin 15 vuoden iässä, kun nuori on aloittamassa kesätyöt.

Niin myös lukion kuin ammattikoulun opettaja näkevät työssään erilaisia lähtökohtia nuorten talousosaamiselle. Lukion opettaja rohkaisee vanhempia avoimempaan palkkapuheeseen, sillä nuorille on tärkeää omaa tulevaisuutta suunniteltaessa ymmärtää suomalaista palkkarakennetta. Nuorilla ei välttämättä ole käsitystä siitä, paljon vanhemmat saavat palkkaa, jolloin ei ole käsitystä esimerkiksi siitä, mitä vanhemmalta on sopivaa pyytää tai onko perheellä varaa kyseiseen hankintaan. Lisäksi on paljon nuoria, joilla ei ole tietoa siitä, paljon asuminen, auton ylläpitäminen tai ruokakauppalaskut kuukaudessa maksavat. Ammattikoulun opettaja korostaa myös kavereiden ja vertaisryhmän merkitystä talouskasvatuksessa.

Meilläkin on paljon nuoria, joilla ei ole minkään näköisiä käsityksiä, paljon esimerkiksi niinku asuminen maksaa tai paljon maksaa auton ylläpitäminen, vakuutukset tai ruokakauppalaskut kuukaudessa.

Sosiaalityöntekijän näkökulmasta taloudenhoitomalli on joiltain osin periytyvää kuten huono-osaisuus, mutta hajontaa on paljon, eivätkä perheen heikot taloudelliset taidot aina korreloi nuoren taloudelliseen osaamiseen. Sellaisiakin tilanteita on nähty, että vaikka perhe on elänyt kädestä suuhun, niin täysi-ikäistyessään nuori onkin tehnyt ryhtiliikkeen välttääkseen samoja virheitä kuin vanhempansa. Heikkojen taloustaitojen yhteydestä syrjäytymiseen tai häiriökäyttäytymiseen on nähtävillä, mutta syy-seuraussuhteiden osalta tulkinta on usein haastavaa.

Talousopetuksen tulevaisuus

Koulut, pankit ja erilaiset järjestöt tarjoavat nuorille talousopetusta erilaisissa muodoissa niin verkkokursseina, luentoina kuin oppimateriaalina. Siitä huolimatta suomalaisten ylivelkaantuminen on lisääntynyt ja maksuhäiriömerkinnät nuorilla aikuisilla ovat lisääntyneet. Millaisessa muodossa talousopetusta tulisi antaa, jotta se kiinnostaisi nuoria? Sekä lukion että ammattiopiston opettaja korostavat opetuksessa käytännönläheisyyttä ja konkretiaa sekä opetustuntien lisäämistä opetussuunnitelmaan. Myös lähiopetuksen vuorovaikutus, kontaktin ottaminen ja keskustelu koetaan oppimistilanteissa tärkeänä. Etäopiskelussa keskustelu jää vähemmälle ja asioiden samanaikainen tekeminen lisääntyy ja sitä kautta keskittyminen heikkenee.

Nimenomaan konkretian tuominen sinne, niin kyllä se olis ihan ku tätä käytännön maailmaa ajatellaan, että ei me maksuhäiriömerkinnöistä päästä eroon, jos me kerrotaan jostain suuren maailman talousilmiöistä, vaan oikeasti me opetetaan sitä oman rahan käyttöä ja se on sitten vähän toinen maailma, vaikka ei ehkä lukiomaailmassa eikä akateemisessa maailmassa ole kovin muodikas ajatus puhua tällaisista niinku kauppalaskuista.

Vaikka nuoret ovat eläneet teknologian kehityksen aikana, lukion opettaja kokee nuoret melko konservatiivisina oppijoina. Esimerkiksi erilaiset kännykkäpelit ja -sovellukset eivät ole saaneet suurta suosiota nuorten keskuudessa, vaan sen sijaan asioita toivotaan käytävän läpi oppitunneilla, vaikka sovellukset ovatkin hyvä lisä oppimiseen. Pankkien ja TAT:in itseopiskelumateriaaleja on joillain kursseilla käytetty oppimisen tukena. Haasteena opetuksessa nähdään taloustaitojen opettaminen varsinkin niille nuorille, joita koulunkäynti ei kauheasti innosta. Mitä maksuhäiriömerkintöjen kasvuun tulee, talousopetuksessa ammatikoulun opettaja korostaa myös ulkopuolelta tulevien paineiden merkitystä. Joukkoon kuulumisen tarve ja viiteryhmän hyväksyntä ovat tärkeitä tämän ikäisille nuorille, mikä voi ajaa nuoria kuluttamaan yli oman maksukyvyyn. Sosiaalityöntekijä tunnistaa saman ilmiön ja toivoo realismin tuomista mukaan talousopetukseen ja talouskasvatukseen.

Toivoisin, että pankeillakin olisi jonkun näköinen sellainen vastuullisuushattu päässä, että jos on niitä säästöjä niin kehoitettaisiin niinku ylläpitämään niitä, koska niillä nuorillahan se on siinä vaiheessa, kun ne kaikki tilit tulee itselle käyttöön, niin sitten se voi se raha ruveta polttelemaan näpeissä.

Pankin toimihenkilön näkökulmasta pankin yhteiskuntavastuu liittyy pääasiassa oikeanlaisen ja ajankohtaisen tiedon tarjoamiseen. Esimerkiksi Oma Säästöpankilla on tarjolla erilaisia materiaaleja itseopiskeluun sekä kouluille, kuten Yrityskylä ja Oma Onni. Pankki pyrkii tarjoamaan nuorille tietoa taloudenhallinnasta, säästämisestä, sijoittamisesta ja riskeistä eri muodoissa, mutta lähtökohdat talousosaamiselle nähdään tulevan kotoa. Viimeisessä kysymyksessä haastateltavat laittoivat järjestykseen tärkeimmistä aloittaen koulun, kodin ja pankin talouskasvatuksen antajina. Kuten taulukosta 3 nähdään, vastaukset olivat yksimielisiä.

	1. sija	2. sija	3. sija
Pankin toimihenkilö	Koti	Koulu	Pankki
Lukion opettaja	Koti ja koulu	Pankki	
Ammattikoulun opettaja	Koti	Koulu ja pankki	
Sosiaalityöntekijä	Koti	Koulu	Pankki

Taulukko 3. Talouskasvatusta tarjoavat toimijat tärkeysjärjestyksessä

Haastatteluissa korostuu kodin vastuu nuoren talouskasvatuksessa. Pankki ja koulu nähdään tärkeinä tiedon tarjoajina, mutta lähtökohdat talousosaamiselle nähdään tulevan kotoa. Kodin merkitystä korostivat kaikki tutkimukseen osallistuneet. Kotona nuori näkee konkreettisesti, miten talousasioita hoidetaan ja kuinka raha-asioista puhutaan.

Kyllä se riippuu hirveän paljon niinku niistä kotioloista, että miten siellä on yleensä puhuttu raha-asioista ja niiden hoitamisesta.

Kodeille vähän niinku vastuuta lisää, että pitää taloudesta puhua siellä.

Edelleen korostan sitä kotia, että sieltä kotoahan se lähtee.

Pankki ja koulu täydentävät kotoa saatua oppia ja luovat talousosaamiselle teoreettista pohjaa. Lisäksi tutkimuksessa korostui kotona käytävän avoimen rahapuheen merkitys taloudenhallinnasta, lainoista, palkoista, säästämisestä ja arjen kulutuspäätöksistä. Pankin rooli nähdään tiedon tarjoamisen lisäksi erityisesti käytännön asioiden hoitajana, rahaliikenteen mahdollistajana ja vaihtoehtojen tarjoajana.

8 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimusongelmana oli selvittää, mikä on pankin 18-vuotishuollon merkitys nuoren talouskasvatuksessa. Keskeisinä teemoina olivat myös taloustaitojen periytyminen, taloustaitojen opetus suomalaisessa toisen asteen koulutuksessa sekä pankin yhteiskuntavastuu nuorten talouskasvatuksessa. Tuloksista selviää, että 18 vuotta täyttävät nuoret ovat kiinnostuneita taloudenhallinnasta, mutta nuorten taloustaidot ovat erittäin vaihtelevia. Kotoa saatavalla talouskäyttäytymisen mallilla koetaan olevan suurin merkitys talouskasvatuksessa. Pankki ja koulu täydentävät kotoa saatua osaamista ja tarjoavat yksityiskohtaisempaa tietoa. Lisäksi pankki nähdään rahaliikenteen ja käytännön asioiden mahdollistajana. Viime vuosien aikana taloustaitojen opetus on lisääntynyt suomalaisessa koulujärjestelmässä, mutta tutkimustulosten mukaan suomalaisten ylivelkaantuminen on lisääntynyt kaikilla ikäluokilla, nuorten aikuisten maksuhäiriömerkinnät ovat kasvussa ja perintätoimeksiantojen lukumäärät kasvoivat vuonna 2023 jyrkimmin erityisesti 18–24-vuotiailla. Oikeusministeriön (2024) mukaan Suomalaisten nuorten talousosaaminen on hyvällä tasolla, mutta erot koulutuksessa ja kotiohjelmien lähtökohdissa vaativat lisää talousopetuksen tehostamista. Suomen Hallituksen kansallisen strategian tavoitteen mukaan suomalaisten talousosaaminen on vuoteen 2030 mennessä maailman parasta.

Nuorilla on erilaiset lähtökohdat talousosaamiseen, sillä kotoa saatavat talouskäyttäytymisen mallit ovat vaihtelevia. Kotoa saatavaan talouskasvatukseen vaikuttaa perheen talustilanne, talouskäyttäytyminen ja perheen avoin rahakeskustelu. Myös vanhempien koulutustaustalla voi olla yhteyttä nuoren talousosaamiseen. Perheiden erilaiset talustilanteet voivat luoda eriarvoisuutta talouskasvatuksessa ja talousasioiden käytännön harjoittelussa. Varakkaissa perheissä säästäminen voi olla säännöllistä nuorelle varhaisesta iästä lähtien, kun taas heikommassa taloudellisessa tilanteessa elävällä perheellä ei välttämättä ole mahdollisuutta säästää, jolloin säästämisen mallia ei saa kotoa. Kotoa saatavaa talouskasvatusta täydentää koulujärjestelmä ja kolmannet sektorit, kuten esimerkiksi pankit ja erilaiset järjestöt.

Tutkimuksessa korostuu kodin merkitys talouskasvatuksen antajana, sillä kotoa saatava talouskäyttäytymisen malli on kestoaltaan pitkäaikaisin ja läsnä nuoren arjessa päivittäin. Kotona on tärkeää puhua esimerkiksi palkoista ja päivittäisistä raha-asioista. Suomalaisessa toisen asteen koulutuksessa taloustiedon opetuksen määrä koetaan edelleen vähäisenä. Tutkimuksessa ei tullut esiin eroja talousosaamisessa lukiolaisten ja ammattikouluisten välillä.

Pankin 18-vuotishuolto nähdään erityisesti tiedonsaannin ja opastuksen näkökulmasta hyödyllisenä toimintamallina 18 vuotta täyttävälle nuorelle, joka on vielä kokematon omien

raha-asioidensa hoitamisessa. Pankin 18-vuotishuoltoa ei kuitenkaan koeta ratkaisevana nuorten talousosaamisessa, sillä yhden 18-vuotishuoltokäynnin yhteydessä taloustaitoja on vaikea saada kuntoon, jos kotoa ei ole saatu hyviä lähtökohtia vastuulliselle taloudenhallinnalle ja arjen raha-asioiden hoitamiseksi. Pankilla koetaan olevan yhteiskuntavastuu nuorten taloustaidoista siltä osin, että pankkien velvollisuus on tarjota nuorille tietoa, opastusta ja mahdollisuuksia, mutta pankin ei koeta olevan velvollinen huolehtimaan koko Suomen talousosaamisesta, sillä talousosaaminen on monialainen ilmiö, johon vaikuttaa niin tiedot, taidot, asenteet, kokemus, kotoa saadut lähtökohdat kuin oma-aloitteinen tiedonhaku ja oppiminen. Lisäksi yhteiskuntavastuun nähdään hajaantuvan useammille tahoille. Tutkimuksesta käy ilmi, että pankin 18-vuotishuollon sisältöön toivotaan lisää tietoa riskeistä, kuten esimerkiksi pikavipeistä ja äkkirikastumisen keinoista. Pankin 18-vuotishuolto oli haastateltaville vieras käsite, joten myös sen markkinoimista toivotaan laajemmin.

Opinnäytetyö on toteutettu laadullisena tutkimuksena, jonka otanta on pieni. Haastattelulokset perustuvat neljän asiantuntijan antamiin näkökulmiin, joten tutkimuksella on saatu pintaraapaisu tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksen haastattelut on toteutettu puolistrukturoituina haastatteluina, jotta niiden avulla on saatu tietoa tietystä tutkittavasta aiheesta ja tutkimuksessa on jäänyt mahdollisimman vähän tilaa muille aiheille. Haastatteluilla on saatu vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tutkimusmenetelmä sopii tutkimukseen, mutta avoimin vastauksin se jättää varaa asiantuntijoiden henkilökohtaisille näkemyksille. Tutkimuksen luotettavuuden osalta esimerkiksi haastatteleamalla saman ammattiryhmän edustajia uudelleen voisi lisätä tutkimuksen luotettavuutta.

Opinnäytetyön toteutus eteni suunnitellusti ja haastatteluilla sai riittävästi tietoa tulosten analysointia varten. Haastatellut asiantuntijat olivat motivoituneita työhönsä ja kiinnostuneita nuorten taloustaidoista. Opinnäytetyötä tehdessä selvisi, että tutkimuksia sosiaalisen median vaikutuksista nuorten talousosaamiseen tai nuorten rahan käyttöön löytyy erittäin vähän. Jatkotutkimusehdotuksena voisi olla selvitys digitalisaation ja sosiaalisen median vaikutuksista nuorten talousosaamiseen ja nuorten rahankäyttöön.

Lähteet

Airaksinen, O. 2020. Mihin rahaa kuluu? Nuoret pitivät kirjaa tuloistaan ja menoistaan. Taloustaito. Viitattu 1.7.2024. Saatavissa <https://www.taloustaito.fi/nuoret-ja-raha/mihin-rahaa-kuluu-nuoret-pitivat-kirjaa-tuloistaan-ja-menoistaan/#d49b3a8c>

Autio, M. & Korttesalmi, M. 2019. Talous- ja kuluttajakasvatus talousosaamisen mahdollistajana. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2019. Viitattu 15.6.2024. Saatavissa https://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/wp-content/uploads/2019/11/KAK_4_2019_WEB-10-25.pdf

Autio, S., Hölttä, H., Lindberg, E., Marttio, H., Näsman, K., Oinonen, M. & Piha, E. 2019. Puhu rahasta – pieni opas talouden käsittelyyn. Helsinki: Waasa Graphics Oy. Viitattu 1.7.2024. Saatavissa <https://nal.fi/wp-content/uploads/2019/12/Puhu-rahasta-opas-5.-painos-web.pdf>

Bénabou, R. & Tirole, J. 2010. Individual and Corporate Social Responsibility. *Economica*. Volume 77, 1–19. Viitattu 5.7.2024. Saatavissa <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-0335.2009.00843.x>

Danske Bank. 2019. Millainen on suomalaisten nuorten talousosaaminen? Vanhempien ja nuorten näkemykset eroavat. Viitattu 25.8.2024. Saatavissa <https://danskebank.fi/sinulle/artikkelit/2019/03/millainen-on-suomalaisten-nuorten-talousosaaminen>

Digi- ja väestötietovirasto. Usein kysyttyä alaikäisen edunvalvonnasta. Viitattu 25.8.2024. Saatavissa <https://dvv.fi/usein-kysyttya-alaikaisen-edunvalvonnasta>

Docuen juristit. 2024. Docue. Oikeustoimikelpoisuus – perusedellytys sopimusten tekemiselle. Viitattu 19.8.2024. Saatavissa <https://docue.com/fi-fi/lakitieto/yrityksen-oikeustoimikelpoisuus-laki>

Finanssiala. 2024. Vastuullisuus ja kestävä kehitys. Viitattu 1.7.2024. Saatavissa <https://www.finanssiala.fi/aiheet/vastuullisuus-ja-kestava-kehitys/#/>

Finanssivalvonta. 2020. Asiakkaan tunnistaminen ja tunteminen. Viitattu 18.8.2024. Saatavissa <https://www.finanssivalvonta.fi/kuluttajansuoja/asiakkaan-tunnistaminen-ja-tunteminen/>

Hallipelto, A. 2021. Talousosaaminen 2020-luvulla. E-kirja. Helsinki: Tietosanoma. LAB Primo.

Haura, E. & Pennanen, V. 2023. YLE. Nuoret aikuiset hakevat yhä enemmän tukea velkaongelmiin – taustalla kolme syytä, sanoo Takuusäätiön toimitusjohtaja. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://yle.fi/a/74-20042651>

Hiilamo, A. & Kääriälä, A. 2021. Tutkimus: Nuorten maksuhäiriömerkintöjen taustalla on useita kuormittavia tekijöitä. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö. Viitattu 5.7.2024. Saatavissa <https://itla.fi/tutkimus-nuorten-maksuhairiomerkin-tojen-taustalla-useita-kuormittavia-tekijoita/>

Intrum Oy. 2024. Velkaongelmat kasvoivat kaikissa ikäluokissa. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://www.sttinfo.fi/tiedote/70139769/velkaongelmat-kasvoivat-kaikissa-ika-luokissa?publisherId=3328>

Isaksson, M., Markkanen, M., Toivonen, V. & Ukkola, E. 2020. Hallitse rahojasi. Takuusäätiö & Marttaliitto. Viitattu 5.7.2024. Saatavissa https://www.takuusaatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/Hallitserahojasi_nuoret_toolkit.pdf

Juhila, K. 2021. Laadullinen tutkimus ja teoria. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Tietoarkisto. Viitattu 21.8.2024. Saatavissa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/laadullinen-tutkimus-ja-teoria/>

Kalmi, P., Rajjas, A., Ranta, M. & Ruuskanen, O. 2020. Suomalaisten talousosaaminen – Analyysi 2000-luvulla tehtyjen tutkimusten ja selvitysten perusteella. A:119. Suomen Pankki. Viitattu 21.10.2024. Saatavissa https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/11641/Suomalaisten%20talousosaaminen_Suomen_Pankki.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Karhunen, J. 2023. Suomalaispankit kantavat vastuuta taloustaidoista – Nordealta uusia maksuttomia verkkovalmennuksia, OP perustaa nuorten ryhmän. Finanssiala. Viitattu 1.7.2024. Saatavissa <https://www.finanssiala.fi/uutiset/suomalaispankit-kantavat-vastuuta-taloustaidoista-nordealta-uusia-maksuttomia-verkkovalmennuksia-op-perustaa-nuorten-ryhman/>

Kauppalehti. 2020. Lähitapiola: Suomalainen ei puhu eikä pukahda rahasta – yllättäen nuorilla kynnys puhumiseen on muita matalampi. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://www.kauppalehti.fi/lehdistotiedotteet/lahitapiola-suomalainen-ei-puhu-eika-pukahda-rahasta-yllattaen-nuorilla-kynnys-puhumiseen-on-muita-matalampi/1670fba6-0693-36ca-bce0-a392b6ca96af>

Korhonen, N. & Nissinen, S. 2017. Nuorten talousosaaminen ja maksuhäiriöt. Haaga-Helian Ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 12.7.2024. Saatavissa

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/146865/KorhonenNooraNissinen-Simo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017.

Lehtinen, A. & Peura-Kapanen, L. 2011. Nuorten taloudellinen osaaminen.

Kuluttajatutkimuskeskus. Viitattu 11.6.2024. Saatavissa

<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/4fb3c949-ba69-4bd1-aefa-3c68868b30cf/content>

Liimatainen, J. & Peura-Kapanen, L. 2024. Maksuhäiriöiden määrä lasku viime vuonna, mutta nuorten aikuisten merkinnät lisääntyivät. Turun Sanomat. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://www.ts.fi/uutiset/6209541>

Lukiolaki 714/2018.

Lumijärvi, T. 2022. Taloudellinen hyvinvointi on mielenterveysasia. Takuusäätiö. Viitattu 23.6.2024. Saatavissa <https://www.takuusaatio.fi/julkaisu/taloudellinen-hyvinvointi-on-mielenterveysasia/>

Mattila, M. 2019. Pankit ovat muuttaneet otettaan 18 vuotta täyttävien nuorten kohdalla - ennen täysi-ikäistyvä oli vain asiakas, nyt halutaan auttaa. YLE. Viitattu 23.3.2024.

Saatavissa <https://yle.fi/a/3-11077737>

Miesvirta, M. & Partala, K. 2021. Nuorten taloustaidot. Turun Ammattikorkeakoulu.

Opinnäytetyö. Viitattu 12.7.2024. Saatavissa

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/504717/Opinn%c3%a4ytety%c3%b6%202021%20Kia%20Partala%20%26%20Meri%20Miesvirta.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Minilex. a. Vajaavaltainen. Viitattu 19.8.2024. Saatavissa

<https://www.minilex.fi/a/vajaavaltainen>

Minilex. b. Lapsen edunvalvoja. Viitattu 25.8.2024. Saatavissa

<https://www.minilex.fi/a/lapsen-edunvalvoja>

Mustonen, M. 2022. Lapsuudenkodista omaan talouteen, taskurahoista sijoittamiseen – Tutkimus nuorten aikuisten talousosaamisesta. Helsingin Yliopisto. Maisterintutkielma.

Viitattu 23.3.2024. Saatavissa

<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/c6acd07a-5ad1-4f2c-863e-c8f908d4597c/content>

Neuvoja pankki- ja vakuutusasioihin. 2023. Suomi.fi. Viitattu 21.10.2024. Saatavissa <https://www.suomi.fi/kansalaiselle/parisuhde-ja-perhe/tervetuloa-taysi-ikaiseksi/opas/talous-haltuun/neuvonta-pankki-ja-vakuutusasioissa>

Nordea. 2024. Talouden suunnittelu täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Viitattu 30.3.2024. Saatavissa <https://www.nordea.fi/henkiloasiakkaat/palvelumme/tilit-maksut/taysi-ikaisyyden-kynnyksella.html>

Oikeusministeriö. 2020. Selvitys: Ylivelkaantuminen on lisääntynyt kaikilla tilastomittareilla. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/selvitys-ylivelkaantuminen-on-lisaantynyt-kaikilla-tilastomittareilla>

Oikeusministeriö. 2024. Talousosaamisen edistäminen ja talousosaamisen strategia. Viitattu 7.11.2024. Saatavissa <https://oikeusministerio.fi/talousosaamisen-edistaminen>

Opetushallitus a. Oman talouden hallinta ja suunnittelu. Viitattu 24.6.2024. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oman-talouden-hallinta-ja-suunnittelu>

Opetushallitus b. Ammatillinen koulutus Suomessa. Viitattu 21.7.2024. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillinen-koulutus-suomessa>

Opetushallitus c. Ammatillisten perustutkintojen yhteiset tutkinnon osat. Viitattu 21.7.2024. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/ammattillisten-perustutkintojen-yhteiset-tutkinnon-osat>

Opetushallitus. 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Helsinki: PunaMusta Oy. Viitattu 21.7.2024. Saatavissa https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf

Opintopolku. Ammatillinen koulutus. Viitattu 21.7.2024. Saatavissa <https://opintopolku.fi/konfo/fi/sivu/ammattillinen-koulutus>

OP Ryhmä. Lasten ja nuorten taloustaitojen vahvistaminen. Viitattu 23.6.2024. Saatavissa <https://www.op.fi/op-ryhma/vastuullisuus/sponsorointi/nuorten-taloustaidot>

Osuuspankki. Nuorikin hyötyy osuuspankin omistaja-asiakkuudesta. Viitattu 24.6.2024. Saatavissa <https://www.op.fi/henkiloasiakkaat/omistaja-asiakkuus/nuoret>

Partanen, E. 2023. Ammatillisen koulutuksen kansallinen ohjaus- ja säätelyjärjestelmä. Eduuni-wiki. Viitattu 21.7.2024. Saatavissa <https://wiki.eduuni.fi/pages/viewpage.action?pageId=423434590>

- Peura-Kapanen, L. 2012. Nuorten talousosaamisen edistäminen: Opas toimijoille. Kuluttajatutkimuskeskus. Viitattu 23.3.2024. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/29e145bb-729a-4d02-adc0-e9fe74d56966/content>
- Peura-Kapanen, L. 2014. Nuorten itsenäistyminen edellyttää talousosaamista. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 4/2013. Viitattu 12.7.2024. Saatavissa https://stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_012.html
- Puusniekka, A. & Saaranen-Kauppinen, A. 2006. KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 21.8.2024. Saatavissa <https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/kvalimotv.pdf>
- Raijas, A. & Uusitalo, O. 2012. Nuoret ja talousosaaminen. Kuluttajatutkimuskeskus. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/dbe8f19d-40b8-4792-a0dc-68c51ddc13f0/content>
- Santander. 2020. Suomalaiset salailevat ja häpeilevät raha-asioitaan – mutta ei kannattaisi. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://www.santanderconsumer.fi/ajankohtaista/rahasta-puhumisen-vaikeus/>
- Sorsa, E. 2019. Itsenäistynvä nuori aikuinen ja oman talouden hallinta. Haaga-Helian ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 8.11.2024. Saatavissa https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/172629/Sorsa_Emilia.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Suomen Pankki. 2018. Talouslukutaito 2020-luvulla. Maksuneuvoston e-kirjanen. Viitattu 29.9.2024. Saatavissa https://www.suomenpankki.fi/globalassets/fi/raha-ja-maksaminen/maksujarjestelmat/suomen-pankki-katalystina-maksuneuvosto/maksuneuvoston_e-kirjanen_2018_talouklukutaito_2020-luvulla.pdf
- Summarum Media Oy. 2024. Maksuhäiriömerkintä 2024. Viitattu 5.7.2024. Saatavissa <https://www.summarum.fi/velka-ja-talouklupas/maksuhairiomerkinta/>
- Takuusäätiö a. Miten puhua rahasta? Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://www.takuusaatio.fi/hallitserahojasi/raha-eri-elamantilanteissa/miten-puhua-rahasta/>
- Takuusäätiö b. Budjetointi – Omien tulojen ja menojen seuranta ja suunnittelu. Viitattu 20.4.2024. Saatavissa <https://www.takuusaatio.fi/hallitserahojasi/omien-tulojen-ja-menojen-seuranta/>
- Valtioneuvoston asetus ammatillisesta koulutuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta 583/2021.

Valtioneuvoston asetus lukiokoulutuksesta 810/2018.

Välimäki, M. 2022. Minkä ikäisenä saa omat verkkopankkitunnukset, tilin ja pankkikortin? OP Media. Viitattu 23.3.2024. Saatavissa <https://www.op-media.fi/omat-rahat/lasten-ja-nuorten-pankkiasiointi-eri-ikaisena/>

Ylivelkaantuminen. 2024. Järjestelylainat. Viitattu 11.8.2024. Saatavissa <https://www.xn--jrjestelylainat-0kb.fi/ylivelkaantuminen/>

Liitteet

Liite 1. Pankin toimihenkilön haastattelukysymykset

- Millaiset nuorten taloustaidot ovat?
- Miten riittävää taloustiedon opetus on koulussa?
- Miten motivoituneita nuoret ovat oman talouden hallintaan ja taloustaitojen opiskeluun?
- Miten digitalisaatio ja sosiaalinen media vaikuttavat nuorten talouskasvatukseen?
- Tekeekö pankki yhteistyötä kolmansien sektoreiden kanssa nuorten taloustaitojen edistämiseksi?
- Kuinka pankki voisi edistää nuorten talousosaamista ja kiinnostusta talousasioihin?
- Miten pankki voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Miten pankin 18-vuotishuolto voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Kuinka työssäsi näkyy taloustaitojen ja taloudellisen käyttäytymisen periytyminen?
- Millaisessa muodossa talousopetusta tulisi tulevaisuudessa antaa, jotta se kiinnostaisi nuoria?
- Kenelle kuuluu vastuu nuorten talouskasvatuksesta? Aseta järjestykseen tärkeimmistä aloittaen 1. Koulu, 2. Koti ja 3. Pankki

Liite 2. Lukion opettajan haastattelukysymykset

- Millaiset nuorten taloustaidot ovat?
- Miten riittävää taloustiedon opetus on lukiossa?
- Miten motivoituneita oppilaat ovat oman talouden hallintaan ja taloustaitojen opiskeluun?
- Miten digitalisaatio ja sosiaalinen media vaikuttavat nuorten talouskasvatukseen?
- Tekeekö lukio yhteistyötä kolmansien sektoreiden kanssa nuorten taloustaitojen edistämiseksi?
- Kuinka lukio voisi edistää nuorten talousosaamista ja kiinnostusta talousasioihin?
- Miten pankki voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Miten pankin 18-vuotishuolto voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Kuinka työssäsi näkyy taloustaitojen ja taloudellisen käyttäytymisen periytyminen?
- Millaisessa muodossa talousopetusta tulisi tulevaisuudessa antaa, jotta se kiinnostaisi nuoria?
- Kenelle kuuluu vastuu nuorten talouskasvatuksesta? Aseta järjestykseen tärkeimmistä aloittaen 1. Koulu, 2. Koti ja 3. Pankki

Liite 3. Ammattikoulun opettajan haastattelukysymykset

- Millaiset nuorten taloustaidot ovat?
- Miten riittävää taloustiedon opetus on ammattikoulussa?
- Miten motivoituneita oppilaat ovat oman talouden hallintaan ja taloustaitojen opiskeluun?
- Miten digitalisaatio ja sosiaalinen media vaikuttavat nuorten talouskasvatukseen?
- Tekeekö ammattikoulu yhteistyötä kolmansien sektoreiden kanssa nuorten taloustaitojen edistämiseksi?
- Kuinka ammattikoulu voisi edistää nuorten talousosaamista ja kiinnostusta talousasioihin?
- Miten pankki voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Miten pankin 18-vuotishuolto voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Kuinka työssäsi näkyy taloustaitojen ja taloudellisen käyttäytymisen periytyminen?
- Millaisessa muodossa talousopetusta tulisi tulevaisuudessa antaa, jotta se kiinnostaisi nuoria?
- Kenelle kuuluu vastuu nuorten talouskasvatuksesta? Aseta järjestykseen tärkeimmistä aloittaen 1. Koulu, 2. Koti ja 3. Pankki

Liite 4. Sosiaalityöntekijän haastattelukysymykset

- Millaiset nuorten taloustaidot ovat?
- Miten riittävää taloustiedon opetus on koulussa?
- Miten motivoituneita sosiaalihuollon nuoret asiakkaat ovat oman talouden hallintaan ja taloustaitojen opiskeluun?
- Miten digitalisaatio ja sosiaalinen media vaikuttavat nuorten talouskasvatukseen?
- Tekeekö sosiaalihuolto yhteistyötä kolmansien sektoreiden kanssa nuorten taloustaitojen edistämiseksi?
- Kuinka sosiaalihuollossa voitaisiin edistää nuorten talousosaamista ja kiinnostusta talousasioihin?
- Miten pankki voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Miten pankin 18-vuotishuolto voisi olla avuksi nuorten taloustaitojen edistämisessä?
- Kuinka työssäsi näkyy taloustaitojen ja taloudellisen käyttäytymisen periytyminen?
- Millaisessa muodossa talousopetusta tulisi tulevaisuudessa antaa, jotta se kiinnostaisi nuoria?
- Kenelle kuuluu vastuu nuorten talouskasvatuksesta? Aseta järjestykseen tärkeimmistä aloittaen 1. Koulu, 2. Koti ja 3. Pankki